Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 196 (11394) 1980 чылдың август 23, суббота | 1925 чылдан үндүрлүп турар | Өртээ 2 көп.

ДЕТКИИР, КАЛБАРТЫР

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш шалыпчы күш-ажылчы ээлчегни эгелээн болгаш боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган күш-ажылчы коллективтерниң, бүдүрүлге мурнакчыларының эгелекчи саналдарын деткиир» деп «СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан.

Партия ТК-ның бо доктаалын күүсетпишаан база чурттуң мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң инициативазын деткивишаан, бистиң республиканың үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери, транспорт, тудуг болгаш хандырылга организациялары, харын-даа бүдүн хоорайның, районнуң, Советтиң девискээринде күш-ажылчы коллективтер съезд мурнунуң социалистиг чарыжын калбартып, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни ап турар.

Улус депутаттарының Советтериниң съезд мурнунуң социалистиг чарыжын калбартыр талазы-биле эгелээшкинниң чоокта чаа Хову-Аксы суурнуң девискээринде бүдүрүлге коллективтери болгаш ажылчы чоннары үндүрген. Хову-аксыжылар СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ТК-ның оон дараазында Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып база ленинчи юбилейниң шалыпчы ажыл-ижин уламчылавышаан, бо чылдың бирги чартыында эки түңнелдерни чедип алган. Бо бедик көргүзүглер Хову-Аксы суур Совединиң ажыл-ишчилеринге партияның XXVI съездизинге тураскааткан Советтерниң социалистиг чарыжының эгелекчизи болур арганы болгаш эргени хандырган.

Хову-Аксы суур Совединиң ажылчы чоннары кол кичээнгейни планныг даалгаларны чедиишкинниг күүседиринче, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидеринче, камналга чурумун быжыглаарынче, кижилерниң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче болгаш боттарының суурун бедик культурлуг, үлегерлиг корум-чурумнуг болдурарынче угландырбышаан, бүдүрүлгелерниң бо чылгы планныг даалгаларын хуусаа бетинде доллдур болгаш ажыр күүседирин, 1981 чылдың ийи айларының планнарын съезд ажыттынар хүнге чедир күүседирин хүлээнип турар.

Ажылчын суурнуң бүдүрүлге коллективтериниң болгаш чонунуң патриотчу эгелээшкинин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп деткээн болгаш ол инициативаны калбаа-биле нептередир талазы-биле ажылдарны чорударын улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттеринге даасkan. Хову-аксыжыларның ышкаш ындыг эгелээшкиннер болгаш съезд мурнунуң социалистиг чарыжы Кызыл хоорайның бүдүрүлге коллективтеринде, өске-даа районнарның күш-ажылчы коллективтеринде калбарып турар.

Ынчалзажок ол эгелээшкиннерни болгаш бедиткен хүлээлгелерни чыып, түңнээри болгаш ниити хоорайның, районнуң, көдээ азы суур Совединиң кылдыр четчелеп тургузары амга чедир четче боттанмайн турар. Өскээр чугаалаарга, тус-тус коллективтерниң алгылаан бедиткен хүлээлгелери чүгле оларның болуп арткаш, өскелерже нептеревейн, ниитилештир кылдынмайн турар. СЭКП ТК-ның доктаалында партияның ээлчеглиг съездизинге төлептиг ужуражыр талазы-биле хемчеглерни бүгү коллективтерге ажылдап кылыр болгаш боттандырар, оларны организастаары болгаш ниитилештирип түңнээри бүгү партия, совет, ажыл-агый органнарының, профэвилел, комсомол организацияларының чугула хүлээлгези болур деп демдеглээн.

Республиканың чер-чер Советтериниң бүрүзүнде бүдүрүлге коллективтери, албан организациялар бар. Доозукчу чылда болгаш съезд мурнунда оларның шиитпирлээр планныг даалгалары болгаш боттуг сорулгалары эвээш эвес. Оон-биле кады Советтерниң боттарынга дорт хамааржыр чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазы, чоннуң хандырылгазын экижидери, тудуг-септелге дээш өске-даа хөй ажылдар бар. Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң девискээринде турар бүгү бүдүрүлгелерниң планныг даалгаларының күүселдезин Советтер организастаар болгаш контрольдаар, оларның күүселдезин хандырар хүлээлгелиг. Советтерниң мурнунда турар бо сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеп болурунуң чугула магадылалы съезд мурнунуң социалистиг чарыжын бүгү хемчеглер-биле калбартыры болгаш ооң бедик үре-түңнелдиг болурун чедип алыры болур.

«СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» ТК-ның доктаалын удуртулга болдурбушаан, улус депутаттарының хоорай, район, суур, көдээ Советтериниң күүскомнары партия организацияларының удуртулгазы-биле база профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының киржилгези-биле Хову-Аксы суур Совединиң эгелээшкинин деткип, боттарының девискээринге съезд мурнунуң социалистиг чарыжын калбартыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни дарый ап чорудары, тус-тус коллективтерниң бедиткен хүлээлгелерин түңнеп, ниитилештиргеш, оларның күүселдезин хандырары чугула.

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы айында салган сорулгаларывысты бүрүн күүседиили.

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ДЕПШИЛГЕЛИГ ТЕХНОЛОГИЯНЫ АЖЫГЛААР

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому мал чеми белеткээриниң шалыпчы айының ийиги он хонуунда районнарның социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

Республиканың районнарының мурнакчы ажыл-агыйлары, бригадалары болгаш звенолары күш-ажылды эки организастап, сиген белеткээр техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап, чемелде күштү мобилизастап деткииириниң хемчеглерин билдилиг ажыглап турарының ачызында мал чемнери белеткээриниң темпизин шапкынчыдып турарын хүлээп алдынган доктаалда айыткан. Август 20-де медээ-биле, сенаж салырының планын 18 совхоз, витаминниг сиген далганы белеткээриниң даалгазын «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш «Бүрен» совхозтар күүсеткен. Республикада шупту 76.2 муң тонна сигенни белеткээн, азы ол дээрге даалганың 33.9 хуузу. Ийиги декадада оон өзүлдези 10.5 хуу болган. Ниитизи-биле 33.6 муң тонна сенаж, 4 муң 140 тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген, ол дээрге бердинген даалгаларның 73,1 болгаш 69 хуузу-дур. Бүдүк-бүрүнү 2 муң 40 тоннаны белеткээн. Белеткеттинген бөдүүн чемнерниң ниити хемчээли чемгерилге единицазы-биле 48.8 муң тонна азы даалганың 40 хуузу болуп турар.

Шалыпчы айның ийиги декадазында Барыын-Хемчик болгаш Таңды районнарның ажыл-ишчилери мал чеми белеткээриниң темпизин кудулатпаан, харын-даа мурнукузундан организастыг чорутткан. Бо черлерде мал чемнериниң он хонукта өзүлдези чемгерилге единицазы-биле 14.8 база 14.3 хуу, а ниити даалганың күүселдези 47.4 база 54.1 хуу болган. Мөңгүн-Тайга районунуң сигенчилери мал чеми белеткээриниң темпизин бедиткен болгаш чемнерниң декадада өзүлдезин 32.2 хуу чедирип, ниити даалганы 54.9 хуу күүсеткен.

Оон-биле чергелештир хөй районнарда болгаш ажыл-агыйларда бөдүүн база чулуктуг чемнер белеткээринде чогуур кужениишкин эскертинмейн турар, сигенчилер ортузунда организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдың деңнели куду, техниканы ажыглап турары четпес. Оон түңнелинде республикада мал чеми белеткээриниң темпизи эрткен чылдың деңнелинден куду. Бо ажыл ылангыя Тожу, Өвүр болгаш Бай-Тайга районнарда багай чоруттунуп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында витаминниг сиген далганы белеткээриниң даалгазы чүгле 26.9, Улуг-Хемниинде —43, 8, Тес-Хемниинде —58 хуу күүсеттинген.

Бай-Тайга болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйларында сенаж салырын ам-даа эгелевээн, силос салыр ажылдар Тес-Хем, Тожу, Кызыл районнарда оожум чорут турар.

«Шивилиг», «Тере-Хөл», «Ак-Чыраа», «Май 1» совхозтар мал чеми белеткээрин эң-не куду темпилиг чорудуп турар. «Кызыл тук», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг «Барлык», Октябрь 50 чылы, Карл Маркс аттыг болгаш «Шивилиг» совхозтарда мал чемнериниң шынарынче мурнуку хевээр чогуур кичээнгей салбайн турар.

Каа-Хем, Кызыл, Чөөн-Хемчик районнарның чамдык ажыл-агыйларында сигенчилерниң культура-амыдырал хандырылгазын мынчага чедир экижитпээн, социалистиг чарыштың түңнелдерин өй-шаанда үндүрбейн турар. Шынарлыг чемнерни белеткээн ажылчыннарның күш-ажылынга деткимче көргүспейн турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому августуң ийиги декадазында мал чеми белеткээр талазы-биле районнарның социалистиг чарыжынга дараазында черлерни тиилекчи кылдыр санаан:

— барыын зонадан — **Барыын-Хемчик районну;**

— төп зонадан — **Таңды районну;**

— мурнуу зонадан — **Мөңгүн-Тайга районну.**

Барыын-Хемчик, Таңды база Мөңгүн-Тайга районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун кайызынга-даа 200 рубль акша шаңналы-биле кады тыпсырын шиитпирлээн.

Мал чемнери белеткээринче кижи болгаш материал-техниктиг немелде курлавырларны долузу-биле хаара тудуп, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап, күш-ажылды организастаарын экижидип база депшилгелиг технологияны калбаа-биле нептередип тургаш, темпин улам дүргедедирин СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга, парткомнарга, партия болгаш комсомол эге организацияларынга, көдээ Советтерге, ажылчын комитеттерге, ажыл-агый удуртукчуларынга доктаалда хүлээндирген. Организакчы масса-политиктиг ажылдың деңнелин көдүрер, мал чеми белеткеп турар бригадаларның, звеноларның болгаш бүгү ажылчыннарның ортузунга СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээштиг социалистиг чарышты улам калбартыр, даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседирин бир деминиг чедип алыр.

«Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинде бригадаларның кежигүннеринде кандыг-даа нацияның төлээлери бар. Оларның быжыг найыралының, бот-боттарынга доктаамал дузалажып турарының ачызында планныг онаалда, социалистиг хүлээлге үргүлчү ажыр күүсеттинип турар. Ындыг коллективтерниң бирээзинге хоочун тудугжу Е. С. Бизяеваның бригадазы хамааржыр. Бо коллектив оңгу беш чылдың дургузунда бедик көргүзүглерни чедип ап келген.

Е. Бизяеваның удурткан бригадазында мурнакчылар хөй. Оларның аразында ийи ажышки — Зоя Доңгак биле Людмила Вайтюк августуң планын хуусаа бетинде күүсеткеннер.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) З. Б. Доңгак биле Л. А. Вайтюк.

А. КОЙГУНАКТЫҢ фотозу.

Хүлээлге күүселдези кандыгыл?

КВАРТАЛ ПЛАНЫН — ХУУСААЗЫНДА

Республиканың районнарының мал ажылының продуктуларын: сүттү, эътти күрүнеге садарының тос ай планын, дүктүң чыл планын күүседип турары августуң 16-да хуу-биле мындыг болган:

Районнар	сүт	эът	дүк
Тожу	111.8	58.0	80.0
Бай-Тайга	94.6	28.1	84.7
Чөөн-Хемчик	92.4	37.4	85.8
Өвүр	91.2	15.4	95.8
Каа-Хем	84.7	44.2	84.2
Барыын-Хемчик	83.7	40.2	79.3
Кызыл	83.3	48.6	78.0
Таңды	82.2	41.3	70.8
Улуг-Хем	80.7	38.4	66.9
Эрзин	80.1	19.1	89.0
Бии-Хем	77.0	44.3	50.7
Тес-Хем	74.7	30.2	71.1
Мөңгүн-Тайга	—	2.3	100.4
Республика ниитизи-биле:	82.7	36.7	75.8

Мал ажылының продуктуларын бо чылдың эрткен айларында күрүнеге сатканы 1979 чылдың ол үезинден элээн кудулаан. Чижээ, сүт садары 1249 центнер, эът—1689, дүк —3764 центнер эвээш болган. Манаа эрткен кыштың аар-берге байдалы багай салдарны чедиргени чугаажок. Ындыг-даа болза, ажыл-херекти билдилиг организастаан черлер эрткен чылдың деңнелин ажып эрткен. Ону моон адаанда фактылардан көрүп болур.

Сүт садарын Бай-Тайга район эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден 14.4 хуу, Тожу 13.3, Чөөн-Хемчик — 9.4, Өвүр —4.5, Таңды— 1.6 хуу, Кызыл — 1.5 хуу көвүдеткен. А Тес-Хем биле Эрзин районнарның саткан сүдү эрткен чылдыындан дыка эвээш болган. Жданов аттыг, «Май 1», «Искра», Карл Маркс аттыг, «Хемчик», «Тээли», «X Улуг хурал» болгаш «Шамбалыг» совхозтар сүт садарының тос айлар планын ажыр күүсеткен, 29 совхоз күүседир чоокшулаан. Оон-биле чергелештир «Дөн-Терезин», «Кара-Хөл», «Шивилиг», «Кызыгаар» дээн ышкаш совхозтар эрткен айларда мырыңай аргажок эвээш сүт дужаап, планын чер алыспааның демдеглээр херек.

Күрүнеге эът садарын эрткен чылдың бо үезинден Кызыл — 32.9, Бии-Хем — 7, Улуг-Хем — 4.2 хуу көвүдеткен. Ынчалзажок республикада ниитизи-биле көргүзүг дыка куду болуп турар. Ылангыя Мөңгүн-Тайга, Өвүр болгаш Бай-Тайга районнар күрүнеге эът садарының планын күүседиринге хожудап турар. Чүгле чаңгыс Тожу район планын 58 хуу чедире берген.

Тус-тус ажыл-агыйлардан чаңгыс-ла «Суглак» күрүнеге эът садарының тос айлар онаалдазын 112 хуу боттандырган. Оон ыңай «Шамбалыг» 80 хуу чедире берген. Малды семиртип азыраш, күрүнеге дужаар ужурлуг «Тыва», «Совет Тыва» совхозтар планын чер алыспааны эллептиг.

Күрүнеге дүк садарының чыл планын чаңгыс-ла Мөңгүн-Тайга 100.4 хуу ажыр күүсеткеш, эрткен чылдыындан 10.3 хуу көвүдеткен. Өвүр районнуң ажыл-агыйлары планын 95.8 хуу чедире берген, азы эрткен чылдыындан 3.2 хуу ажып турар. «Бай-Тал», «Малчын», «Мөген-Бүрен», «Дөн-Терезин», «Хемчик» болгаш шупту сес совхоз бо талазы-биле онаалдазын ажыр боттандырган.

Ам үшкү кварталдың чартыындан эвээш үе эрткен. Ынчангаш квартал планын хуусаазында бүрүн күүседир дээш болдунар бүгү-ле хемчеглерни алыры районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарындан, совхозтарның удуртукчуларындан база специалистерниңден, мал ажылында бүгү-ле ишчилерден негеттинип турар. Чайның таарымчалыг болдунар аргаларын эът, сүт бүдүрерин көвүдедиринге бүрүн ажыглаар херек.

XI Бүгү-эвилел фестивалы

Эрзин

Тыва черде улуг поэзияның байырлалы — аныяк шүлүкчүлерниң XI Бүгү-эвилел фестивалы болуп эртип турар. Аныяк шүлүкчүлер ам бөлүк-бөлүк боол алгаш районнар үнүп, көдээниң ажыл-ишчилери-биле ужуражып чорааш келгеннер.

Грузин чогаалчы А. Межергадзеге удурткан бөлүк Эрзин районнуң ажыл-ишчилеринге аалдап чораан. Ол аалчыларны бистиңден чогаалчы С. Сүрүң-оол болгаш ВЛКСМ Тыва обкомунуң ажылдакчызы Р. Чакар олар үдеп чораан.

Аалчыларны Эрзин суурнуң чурттакчылары эвилең-ээлдек уткуп алган. Баштай партия райкомунга ужуражылга болган. Аңаа СЭКП Эрзин райкомунуң секретары Д. Х. Ооржак сөс алгаш, аалчыларга районнуң ажыл-амыдыралын чугаалап берген. Бөлүктүң удуртукчузу А. Межергадзе райкомнуң ажылдакчыларынга аныяк шүлүкчүлерни таныштырган. Ол бөлүкте Грузияның, Калмыкияның, Латвияның, Казахстанның аныяк шүлүкчүлери бар.

Туран

Бии-Хем районга чораан бөлүктү ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң уран-чечен очулга талазы-биле харыысалгалыг секретары К. Х. Ганиев удуртуп чораан. Бөлүктүң составынга критик Евгений Антошкин, аныяк туркмен шүлүкчү Агабаев Анаберды дээш он ажыг кижи чораан.

Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң Культура бажыңынга солун ужуражылганың кежээзин эрттирген. Кежээни СЭКП райкомунуң ийиги секретары А. А. Салчак ажыткан. Аныяк шүлүкчүлерниң чыылганнарга таныштырган соонда, олар боттарының чогаалдарын бии-хемчилерге номчуп бергеннер. № 1 школаның башкызы Ю. М. Некрасов болгаш өскелер-даа чогааткан шүлүктери-биле аалчыларны база таныштырган. Совхозтуң бот-тывынгыр артистери аныяк шүлүкчүлерге музыкалыг байыр чедирген.

САЙГАРЫЛГА-СЕМИНАР

Аныяк шүлүкчүлерниң XI Бүгү-эвилел фестивалының киржикчилери Тываның чамдык районнарынче үнүүшкүн кылган соонда, оларның чогаалдарының сайгарылга-семинары август 22-де Кызылга болган.

Аныяк шүлүкчүлерниң сайгарылга-семинарларын Москваның ат-сураглыг шүлүкчүлери Станислав Куняев, Олег Шестинский болгаш өскелер-даа аңгы-аңгы бөлүктерге чарлып алгаш эрттиргилээн.

Бо сайгарылга-семинарлардан аныяк шүлүкчүлер ажыктыг чүүлдерни билип алганын, ол дээш өөрүп четтиргенин сагыш-сеткилиниң ханызындан чугаалааннар.

ЧЫЛДАК-ТЫР

Чайгы үеде ниитиниң малын терең оъттуг, сериин тайгаларга чайлаглады семиртип алыры республиканың кайы-даа районнарының ажыл-агыйларының удуртукчуларының болгаш малчыннарының кончуг чугула херээ болгай. Ол дугайын хурал-суглаалар-га-даа чугаалажып, солуннарга-даа бижип, радиога-даа үргүлчү дамчыдып турар боор-дур. Ырак-узак тайга одарларында малчыннарны хереглелдиң чугула бараанныры-биле үзүктел чок хандырарын райполарның, рабкоптарның баштаар черлеринге, ылангыя оларның автомагазиннериниң садыгжы-чолаачыларынга даандырып турар.

Тожу районнуң «Май 1» совхозунуң чылгы болгаш инек малдарын Ак-Суг, Харлыг-Ой, Улуг-Шынаа, Дус дээн ышкаш, өске-даа черлерде 6 кезек кылдыр чайлаглады турар. Тайганың оът-сигени-даа эки, малдарның деңгилгези чаагай боор турарынга малчыннар, бистер улам өөрүп, партияның XXVI съездизин төлептиг уткууруңга курлавыр кылдыр эки семиртилгени чедип алыр дээш кызып-ла ажылдап тур бис.

Моон-биле кады ырак одарларда малчыннарның сеткилиң хомудалы бээр чүүлдериниң барын манаа бижип көрейн. Бистиң совхозтуң бир кодан чылгызын, бир кодан аныяк инектерни район төвүнден 50 хире километрде Дус деп черде чайлаглады турар бис. Ол болза районда аңныыр-тывыш ажыл-агыйының балыкчы бригадазы-биле аргыжар оруунуң чанында чайлаг.

Мурнунда чылдарда бо чайлагга турган малчыннарны районуң автомагазин садыгжылары Байкара биле Биче-оол олар бараан-биле үзүктел чок хандырып, чайлаглаашкын дургузунда каш-даа келир турган чүве. Бо чайын шуут ындыг эвес-тир. Автолавканың амгы чолаачы-садыгжызы Б. Кужугет малчыннарның негелде-хереглелдеринге дыңнангыр эвес, ажылынга шүшпең болуп турарының хараазы-биле Дуста малчыннарга болгаш район төвүнден 25-ле км черде турар «Тоора-Хем» совхозтуң малчыннары К. Седип-оол, К. Севээнней, Б. Яков оларга чайладыр келбээн. Моон ужурунда малчыннар чугула хереглелдиң бараанныарындан безин бергедеп чайлап тур бис.

Райпо баштаар чериниң даргазы Черновадан болгаш автомагазин садыгжызы Кужугеттен биске садыглап чедерин каш удаа диледивис. Бистиң ол дилеглеривисти тооп көрбээнинден автомагазин биске барык үш айның иштинде чаңгыс-даа катап кээп көрбеди.

Малчыннарны бараан-биле автолавканың хандырары албан турбуже, райпо баштаар чери болгаш садыгжы «чаъс-чаашкынныг болганындан машина чоруп шыдавас» деп харыылап турар. Орук ындыг-ла багай турган болза, мурнундагы чолаачы-садыгжылар эрги, багай автолавказы-биле безин канчап ийи-үш катап кээп турганыл, балыкчылар-биле аргыжылга чүге үзүктелбейн турарыл? Моон мурнунда чылдарда чаъс-чаашкын чок турган бе!?

Тожунуң ийи совхозу район төвүнүң чоогунда турда-ла, оларның малчыннарының саны болгаш коданнар өске районнарныындан ыракта эвээш турда-ла хандырылганың мындыг багайы кижиниң сеткилин хомудалы бээр-дир. Орук-чирик багай болза, чүге аштап болбазыл? Улуг арт-сын ажар эвес. Райпонуң талазындан кыжын болза, орукту хар хертүктээн дээш, чайын болза ол-чаашкын болгап дээш малчыннарже автомагазиннер чорутпайн турары шын эвес. Ол чөптүг чылдагаан эвес, а малчыннарның хереглелин тооп көрбес чоруун чаап-чажырып турар чылдак-тыр.

Ырак одарларда малчыннар аъш-чем усту бээрге (өске бараанныр дугайында чугаалаан-даа ажы чок), совхозувустан барып диленир улус-тур бис. Диленип чеде бээрге, эки сес бала дыңналбас, совхоз директору «силерни автолавка хандырар ужурлуг» деп бис оңу билбес чүве ышкаш. Чангаттыңгылаар. Ынчалза-даа «дагыр эргек талазын тыртар» деп үлегер чугаа ышкаш, совхозувус удуртукчулары [illegible] ооң-биле аргаданып чайлап турар-дыр бис.

Х. НОЛ,

Ийи көдээ Советтиң депутады, чылгычы.

РЕДАКЦИЯДАН: Тожу районнуң ырак чайлагларының малчыннарының садыг-биле хандырылгазы мындыг дүвүренчиг байдалда турар-дыр. Респотребсоюзтуң баштаар чери болгаш Тожу райкүүском бо айтырыгларны доп-дораан сайгарып көргеш, чогуур хемчээн дарый алыр ужурлуг. Малчыннарның, ооң иштинде көдээ Советтиң депутадының садыг талазы-биле тургускан айтырыын тооп көрбээн болгаш ону эдер талазы-биле хемчег албаан кижилерден шыңгыы айтырар болза чогуур.

Тувинская республиканская

Идеология ажылының дуржулгазындан

КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин, оңгу беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын доллур болгаш ажыр күүседиринче ажылчы чоннарның калбак массаларын мобилизастаары партия организацияларының ажылында аң кол сорулгалар болур. Ону чедиишкинниг күүседиринге идеология ажылының хөй хевирлериниң комплекстиг ажыглаары чугула. Ажыл-агыйның адыр бүрүзүнде чедиишкиннерни, салдынып турар сорулгаларны чон ортузунга пропагандалаарынга улуг рольду көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери ойнап турар.

Бо хүннерде районнуң дыка хөй бүдүрүлгелеринде, организацияларында, совхозтарның суурларында, ферма, бригадалар төптеринде дериир кылдынгылаан көскү агитация партияның иштики болгаш даштыкы политиказын ханы билип алырынче, ажылчы чонну оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринче, ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидеринче, кижилерниң идей-политиктиг кижизидилгезин бедидеринче кыйгырып турар. Ол ажыл кандыг-бир лозуңну, плакатты, көргүзүг самбыраларын, стендилерни чараштыр бижээш азып каары-биле кызыгаарлаттынмас, аңаа быжыымчалыг тывызык бодал, хүн бүрүнүң партийжи удуртулгазы эргежок чугула дээрзи билдингир. Бистиң районнуң «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы» совхозтарында парткомнар, райпода, АТБ-де партия эге организациялары көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин чон ортузунга дээштиг-биле ажыглаар дээш элээн ажылдарны кылып чоруткан. Ылангыя Алдан-Маадыр, Шеми суурларда Культура бажыңнарында совхозтарның ажыл-агыйынга чедип ап турар чедиишкиннерин, мал, чер ажылының чылдар аайы-биле көргүзүглерин, беш чылдың мурнакчыларын, харын-даа суурнуң үндезилекчилериниң долчу төөгүзүн көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлериниң дузазы-биле кижи бүрүзү таныжып ап турар кылдыр көргүскен.

Бо культура одагларының дерилгезин хүннүң негелдезинге дүүштүр кылганы чонну культура-массалыг ажылдарже хаара тударынга база улуг салдарны чедирген. Сөөлгү чылдарда ол Культура бажыңнары планныг даалгаларын ажыр күүседип, районнуң культура албан черлериниң аразында чарлаттынган социалистиг чарышка тиилекчилер болуп келгени таварылга эвес. Оон түңнелинде бо суурларда хөй-ниитиниң көрүм-чурумун үрээр чоруктар безин барык болбайн турар апарган.

Мал чеми белеткелиниң үезинде партия организациялары көскү агитацияның хевирлерин сиген бригадаларынга ажыглаар дээш чамдык хемчеглерни ап чоруткан. «Большевик» совхозта хоочун коммунист Иргит Күдер-оолга удурткан механизастаттынган бригаданың төвү көскү агитация-биле көрүштүг дериттинип, социалистиг чарыштың экраны хүнүн доллуртуруп, агитхуудустарга, хана солуннарга мурнакчыларның арга-дуржулгазын чырыдып, шалыпчыларга моральдыг деткимчени көргүзүп, хүндүлел, көргүзүг самбыраларын дээштиг кылдыр ажыглап турарындан ук бригада сиген белеткелиниң талазы-биле районда мурнакчы боор турар. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Кара-Сал Дамбаның, «Тыва» совхозта Ооржак Дадар-оолдуң бригадаларының төптери көрүштүг дериттинген, а ук бригадаларда сагылга-чурум, ажылдың организастаары эки тургустунган.

СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринче, партияның ээлчеглиг XXVI съездизин чедиишкинниг уткуурунче ажылчы чонну кыйгырып, хей-аът кирип турар лозуң-плакаттарны районнуң ажыл-агыйларындан, чурттакчы суурлардан көрүп болур. Оларның иштинден шынар талазы-биле көрүштүг, утказы кижи бүрүзүнге билдингир кылдыр дерээн лозуң-плакаттарны, көргүзүг самбыраларын, стендилерни Чадаана хоорайда, райпода, районнуң Культура бажыңының чанында кылгылаан.

Чамдык эки кылдынган ажылдардан аңгыда, районда көскү агитацияның ниити байдалы үениң негелдезинден чыдып каап турарын демдеглээр херек. Ылангыя СЭКП-ниң XXII съездизи, Карл Маркс аттыг совхозтарның төптеринде, Чадаананың сүт заводунуң, Күрсельхозтехниканың чанында кылдынган көскү агитацияның чамдык хевирлери эргижирээн, бодунуң кижизидикчи утка-шынарын чидирип турар. Ол коллективтер көскү агитацияның кижизидикчи утка-шынарынче шоолуг кичээнгей салбайн, ону чүгле каасталгазы «декоративтиг херимнээшкиннер» янзылыг кылдыр ажыглап турар чорук масса-политиктиг ажылдың дээштиг, ажыктыг талазын кудулаткан. Ол ышкаш көскү агитация ажылының чедимче чогунуң кол чылдагааннарының бирээзи болза районда бедик мергежилдиг, тускай эртемниг чурукчулар чок болуп турарында.

Районда көскү агитацияның ниити байдалын анализтеп көргеш, СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи партия организацияларының секретарьларының семинарынга ук айтырыгны чугаалажып көрген.

Х. МОНГУШ.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Хожудап турарлар чок ажылдаар

КАНЧАП МУРНАЙ БЕРГЕНИЛ?

Каа-Хемде ыяш белеткээр участоктарының коллективтери ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» эгелээшкиниң калбаа-биле деткээн. Ук коллективтерниң иштинден Каа-Хемде ыяш белеткээр участокту ап көрээлиңер. Ол тургустунганындан бээр ындыг-ла үр болбаан, аныяк бүдүрүлге черинге санаттынып турар. Баштайгы үеде материал-техниктиг баазазы кошкак, мергежилдиг кадрлар эвээш болгаш күш-ажылды организастаары куду деңнелге турганындан бо участок ыяш кезип белеткээр, дилиг материалдары болгаш чазаан кылыглар бүдүрер планнарны күүседип шыдавайн турган.

Трестиң болгаш участоктуң удурткучулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылды чогуур деңнелге чедир организастап, бүдүрүлге технологиязын экижидер дээш эвээш эвес күштү үндүрүп, ажылдаар ужурга таварышкан. Организас-техниктиг хемчеглер-биле чергелештир, хожудап турарлар чок ажылдаары дээш социалистиг чарышты калбартып, оон негелделерин коллектив кежигүнү бүрүзүнге чедир тайылбырлавышаан, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкининиң системазын ажылдап кылгаш, ажыглап эгелээн. Ол ышкаш дагдыныкчылар чөвүлели бодунуң ажылын база идепкейжиткен. Ол бүгүнүң түңнелинде участокта ажылдап турар кижилерниң күш-ажылчы сагылга-чуруму экижээн, ажыл шагы үзүп, прогулдаар чоруктар барык болбастаан. Ажылын орта кылбас, арага-дарыже хандыгар кижилер чоорту эттинген. Ынчангаш ажылдың норма-чижээн күүсетпес, былдамыш кижилерге ук коллектив шыдажыр арга чок байдалды тургузуп шыдаан. Ол бүгү ажылды экижидеринге улуг идиглиг болган.

Үстүнде айыттынган хемчеглерни боттандырып чорутканының түңнелинде участок бо чылдың ийиги кварталында эки ажылдыг коллективтерниң санынга кирген.

— Коллективтиң көргүзүглери август-даа айда эки боор турар — деп, участок начальниги Александр Давыдович Есипов чугаалап турар. — Ылангыя СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш социалистиг чарыш бистиң коллективтиң чедиишкинниг ажылдаарынга улуг салдарлыг боор турарын демдеглээр херек.

Начальниктиң чугаазын чеди айларның түңнелдери бадыткап турар. Оңгу беш чылдың эрткен чеди айларының иштинде барааныг продукция бүдүрүп үндүрериниң планы 102 хуу күүсеттинген, тодаргайлаарга, 243 муң рубльдиң продукциязын берген. Ону сайгарарын база-ла 102 хуу күүседип, 242 муң рубльдиң продукциязын чүдүрүп чоруткан. Участокта ажылдап турар кижи санынга онааштыр кылдынган ажылдың хемчээли база улгадып турар. Бир эвес чыл планында кижи санынга-ла онааштыр 5412 рубльдиң ажылы кылдынар деп планда көрген болза, бо көргүзүг херек кырында 5817 рубль чедир өскен. Бо дээрге ажылдың мурнукузундан экижээнин көргүскен, каш-ла сан-түңнер-дир.

Ыяш белеткелиниң хемчээли эрткен чылдардан база-ла улгадып турар. Чижээ, ыяш кезер участоктуң ажылчыннары 4400 кубометр ыяшты белеткээн. Ол болза эрткен чылдың чогуур үезинде турганындан 1300 кубометр хөй боор турар-дыр. Трестиң чаа тудугларынга эргежок чугула 2053 кубометр тудуг материалдарын болгаш шала манзазын кылып үндүрген. Ол база-ла эрткен чылдыындан дыка хөй боор турар.

Участоктуң чазаныр цехиниң коллективи база эки ажылдыг черлерниң бирээзи апарган. Цехте социалистиг чарышты эрткен чылдардан дээштиг кылдыр, бүгү кижилерни хаара тудуп турар кылдыр организастаан. Ол ышкаш ыяш белеткээр цех база деңдески ажылдаарын чедип алган.

Участоктуң цехтериниң аразында, а ол ышкаш тус-тус кижилериниң-даа аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп, тиилекчилерни илередип турар. Түңнелдя үндүрерде кижилерниң хожудап турарлар чок ажылдаар дээш шимчээшкинге киржилгезин, ажылының шынарын база барымдаалаар. Оон түңнелинде кижилер бот-боттарынга арга-мергежилин дамчыдып, дуржулга солчуру чаңчыл болу берген.

Чазанылга цехинде Сергей, Николай, Иван, Анатолий Сприн халышкылар, оларның дуңмазы Наталья, Василий Григорьев, Павел Елисеев, Николай Соломатин; ыяш белеткээр цехте — Иван Гусляев, авточудурукчу башкарыкчызы Алексей Зотов, тракторист Федор Какаулин болгаш өскелер-даа чарышка каш удаа мурнап, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар. Чолаачылар, улус депутаттарының район Советиниң депутаттары Михаил Неволин болгаш Анатолий Мягких олар тайгазындан ай санында-ла 300 болгаш оон-даа хөй кубометр ыяшты сөөртүп чедиргип турар. Ол дээрге айның барык ийи нормазы-дыр!

Боттарының күжүнге болгаш курлавырларынга бүзүрелдиг чедип алган ыяш белеткелчилери партияның улуг чыыжынга алдар кылдыр бедиткен чаа хүлээлгени алган, соруктуг ажылдап турар. Олар оңгу беш чылдың сөөлгүзүнүң планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседир, 1981 чылдың баштайгы ийи айларының планын XXVI съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир боттандырарын хүлээнген. Оларның сөзүнге ээ болуру херек кырынга бадыткаттынар-даа.

Н. МААДЫР-ООЛ.

Каа-Хем район.

Малга четчир санныг чемсуурну тургузар дээш «Өөк» совхозтуң сигенчилери аразында социалистиг чарышты калбарткан. Совхоз бо чылын үш чүс бежен тонна витаминниг далганны белеткээр. Ону доллур болгаш ажыр күүседир ажыл-херекке механизаторлар төлептиг үлүүн кирип эгелээн.

Совхозтуң төп шанында дөрт АВМ ажылдап, ортумаа-биле ээлчегде 5 тонна эки шынарлыг далганны бүдүрүп турар. Ылаңгыя оператор И. Цикуренко удурткан звено мурнакчы чорууп көргүзүп, 400 шоодай бедик шынарлыг продукцияны ээлчегде белеткеп келген. Төп шанче ногаан үнүштү чолаачылар Лапин, Лихицкий, Брагин үзүктел чок сөөртүп, ээлчегде 8—9 катап чорупп, мурнакчыларның одуруунче киргеннер. Витаминниг далган белеткээр ажылга Л. Куулар, С. Кара, Н. Новожакова болгаш Аржаан школазының оңгу классчызы Лариса Сарыглар шылгарап, чарышка тиилекчилер болган.

Малга витаминниг сиген далганың кыска хуусаада белеткээр дээш совхозтуң ажылчыннары бо хүннерде улам шудургу ажылдааның түңнелинде, 230 тонна ажыг продукцияны белеткээн.

— Ажылдың шынарын улам бедидип, чарышты дээштиг организастап тургаш, ай төнчүзүнге чедир планныг даалганы ыяап-ла күүседир бис—деп, шаң эргелекчизи В. Овчарова чугаалаар. Олар сөзүнге ээ болуп шыдаарлар-даа.

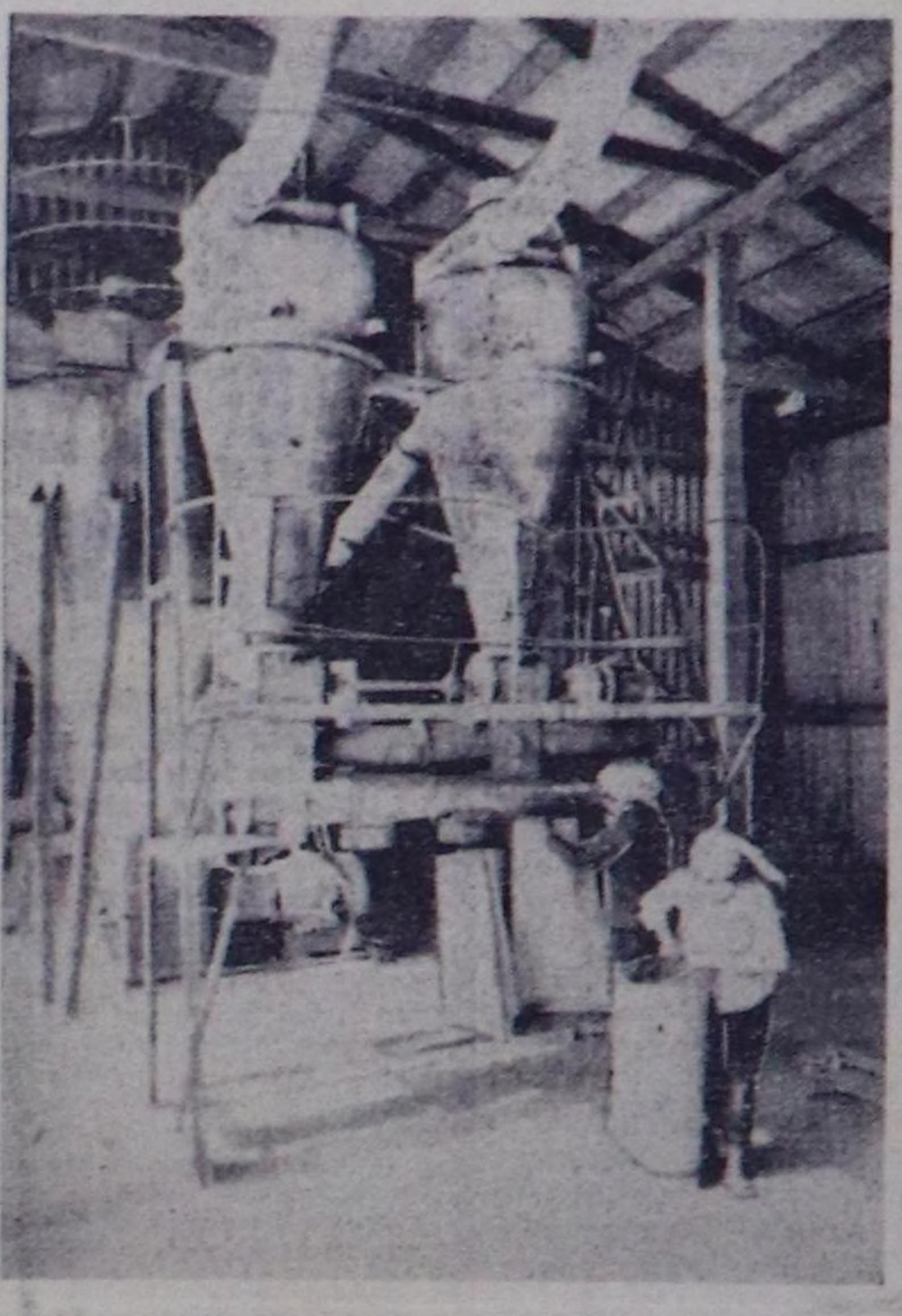

ЧУРУКТАРДА: витаминниг сиген далганын шоодайлап турары; шаң ажылчыннары Н. Новожакова, С. Кара оларның оператор И. Цикуренко-биле ажыл дугайында чугаалажып турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ПРОПАГАНДИСТЕР ӨӨРЕНГЕН

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңынга теоретиктиг семинарның удурткучулары пропагандистерниң республика курузу доозулган. Чеди хүннүң дургузунда пропагандистер бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг хөгжүлдезиниң, делегейниң революстуг чорудулгазының, улустар аразының харылзааларының чугула айтырыгларының талазы-биле республиканың «Билиг» ниитилелиниң лекторларының, найысылалдың дээди өөредилге черлериниң башкыларының лекцияларын дыңнаан.

СЭКП обкомунуң секретарьлары Д. К. Ооржак, Г. Н. Долгополов, партия обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Канзай лекциялар номчааннар.

СЭКП Красноярск крайкомунуң лектору Ю. С. Курочкинниң коммунистиг пропаганданың ленинчи принциптериниң болгаш амыдыралдың совет овур-хевириниң дугайында лекцияларын, Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы И. Ч. Салчактың, республиканың Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң харыысалгалыг секретары В. И. Борисенконуң чугааларын семинарның киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан.

«Ленинчи коммунистиг партия — бистиң үениң угааны, алдары болгаш нүүрү» деп темалыг семинарга курстуң дыңнакчылары идепкейлиг киришкеннер. Бо теманы партия, комсомол, экономиктиг өөредилгениң бүгү хевирлеринге чаа өөредилге чылының баштайгы кичээлинге өөренирин СЭКП Төп Комитеди сүмелээн.

Курстуң дыңнакчылары республиканың чурт-шинчилел музейинге чорааннар, аңаа музейниң улуг эртем ажылдакчызы М. Б. Кенин-Лопсан түс чериниң төөгүлүг документилерин политиктиг кичээлдерге ажыглаарын чугаалап берген.

Аныяк шүлүкчүлерниң XI Бүгү-эвилел фестивалының байырлыг ажыдыышкынынга пропагандистер киришкен. СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң аңаа чугаазын олар улуг кичээнгей-биле дыңнааннар. Делегей байдалының дугайында СЭКП Төп Комитединиң Пропаганда килдизиниң лектору А. П. Воробьевтуң лекциязын дыңнаан.

Курс доозулган соонда пропагандистер Тываның комсомол шаңналының лауреады «Саян» ансамблиниң концертин көргеннер.

Л. ЗОРИНА.

Политиктиг чырыдышкын бажыңының консультантызы.

АЖЫЛ АМ-ДАА УЛАМЧЫЛАВЫШААН

«О. Шынаа» совхозта хөй-ниити организациялары ниитиниң мал чеминиң белеткелинде идепкейлиг киржип турар. Машина-трактор мастерскаязы 11, автопарк биле контора—15, тудуг бригадазы—5, көдээ Совет—8 тонна сигенни белеткээш, совхозка хүлээдип берген.

Ажылынга кызымак ажылдакчылар совхозта эвээш эвес. Оларга прессировщик Докпар-оол Кыргыс, сиген кезикчилери Маскыр-оол Дамдын, Сергей Доңгак болгаш Михаил Аңгыр-оол бригадирлээн сиген сөөртүр бригаданың кежигүннери хамааржыр. Совхоз 1305 тонна сигенни белеткеп алган, ол ажыл ам-даа уламчылавышаан.

С. АРТЫНА.

БҮРҮН БЕЛЕТКЕНИР

Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары «СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш» дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган. Партияның ээлчеглиг съездизин күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш бай-тайгажылар улам сорук кириишкинниг ажылдап турар. Оңгу беш чылдың доозукчу чылының бирги чартыында район күрүнеге сүт садар планын 137 хуу, эъттиин — 125 хуу, дүктүүн— 174 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарышка «Бай-Тал» совхоз бедик көргүзүглерни чедип ап, планныг даалгаларын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-барааны фермазы чылдың бирги чартыында сүт бүдүрер планын 106 хуу, садарын 134 хуу күүсеткен. Мында 5 саанчы оңгу беш чыл планын күүсеткеш, ам даараазында беш чылдыынче кирипкен.

Оон аңгыда районнуң коммунал ажыл-агыйы, Тээлиде бот-орулга-чарылгалыг тудуг-септелге участогу, харылзаа белдири, амыдырал хандырылга комбинадының дааранылга цеги ышкаш коллективтер планныг даалгаларын доллур болгаш ажыр күүседип келгеннер.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга харыы кылдыр районнуң ажылчы чоннары съездиге уткуштур бедиткен хүлээлгелерин ап, социалистиг чарышты улам калбарткан.

«Мурнакчы» совхозтуң Чаңгыс-Терек хойжу бригадазының малчыннары ам Чараш-Даш, Узун-Хем, Сайлыг-Хем тайгаларында чайлаглап турар. Бригаданың хуралынга малчыннар чыылгаш съездиге алдар кылдыр немелде хүлээлгелерни алганнар.

— Мурнувуста бир кол айтырыг кышка белеткел. Ынчангаш ол ажылды хынамчалыг чорудуп, келир чылын күш-ажылчы бедик көргүзүгнү чедип алырын магадылаары-биле 15 тонна сиген белеткеп алыр дээн хүлээлгемни 18 тонна кылдыр эде көрүп, 100 кг артыш, 30 кг ааржы ышкаш чулуктуг чемнерни белеткеп, кыштаг септелгезин сентябрь 10-га чедир бүрүн доозарын хүлээндим — деп, совхозтуң хоочун малчыны коммунист Серенот Хертекович Көк ол хуралга чугаалаан.

Ону деткээн малчыннар Кылчан-оол Хертек, Соңай Шаңмак, Очур Байлак, өскелер-даа бедиткен хүлээлгелер алырындан аңгыда чайлаглаашкынны, кышка белеткелди, социалистиг чарышты организастааныында четпестерни чидии-биле шүгүмчүлээн.

Бригаданың хойжу өг-бүлези бүрүзү кыштаглаашкынга белеткениип, 15 тоннадан эвээш эвес сигенни, чулуктуг чемнерни белеткеп алырын, кыштаг септелгезин сентябрьның бирги чартыында доозарын хүлээнген.

Б. БАРБА.

ТӨЛЕПТИГ САЛГАКЧЫ

«Сүгдер ашактың хеймер оглу бүдүштүг оол боор-тур» — деп, Шом-Шумнуң малчыннары аразында бо-ла мактап чугаалажыр. Ол чугаада бир-ле ханы амыдыралчы утка сиңникен. Чогум кымыл ол? «Сүт-Хөл» совхозтуң дуржулгалыг, хоочун малчыннары болур Сүгдер болгаш Баазымаа Ооржактарның хеймер оглу Виктор-дур. Ол-биле-ниң ишти ербель, сос кижи. Ынча кижиниң бачевэ боорга, ада-иези Викторга холчок ынак. Ол кара чажындан мал аразынга өскен болгаш өгбелериниң мергежилин хүндүлээр болгаш аңаа чоргаарланыр. «Хаак аъъ» мунупкаш, анай-хураган бажы доозун ырлыгшоорлуг ойнап өскен.

Виктор Ооржак бичиизинден тура малчын болуксаар турган. Хөр-Тайга сес чыл школазын доозуп тура, ол ада-иези-биле чугаалашкаш, Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң ветеринария салбырынга өөренип кирген. Солун, хөглүг база бачым сургуул чылдар каржып-солчуп эрткен. Техникум дооскан дипломну холга алгаш, өскен төрээн Иштиинге чедип келген. Салбыр эргелекчизи Дадар-оол Моңгуш аныяк эмчини чылыы-биле хүлээп алгаш, оолдуң алыс күзелин айтырган:

— Бистиң салбырда малчын бригадалар хөй. Чогум кайызынга барыксаар силер?

Виктор Ооржак орта ындыг-ла үр даржылып боданмаан, дораан удур айтырган:

— Шом-Шумнарже барзымза кандыгыл?

Оолдуң шак ол айтырыы Моңгуш Көк-ооловичиниң элээн бодандырып, кичээндирипкен. Дуржулгазы эвээш аныяк кижини ындыг кадыр-берт, ырак-узак кодаппарже чорудуптар бе? Бодунуң олче барыксаар күзелин хандырбайн баарга база эпчок. Ынчангаш эргелекчи оолга «дужуп берип», оон күзелинге каттышкан.

Шом-Шумнар — чуңма, тениин оранны; Ынчангаш мааңа өшкү болгаш сарлык мал дыка тааржыр. Олче машина-техника четпес, кадыр-берт, хая-даштыг. Ынаар чүгле аът-биле ийи-үш хонуп чораш чедер, шаптараазынныг оруктар шөйүлген. Шак ол оруктар-биле Витя ада-иезиниң өшкүүн амыдыралының аайы-биле чеже катап чорбаан дээр. Мында кандыг-кандыг туруглар, арттар, кежиглер барын ол эки билир.

Ажыл биле ажыл дөмей. Аар-чиик деп ылгал турбас, ол амыдыралды кезээде хайныктырып чоруур. Бүгү амыдыралга ынак бодур, ол күш-ажылга база карак кызыл, шудургу болур. Викторнуң ада-иези ындыгларга хамааржыр. Олар төрээн совхозунга хөй кодан малды өстүрүп берген буянныг кижилер. Ынчангаш оларның хеймер оглунуң малдан чарылбас, оон чымыжынга бердинген, сонуургалдыг болганының ужуру ында.

Мал эмчизи болуп ажылдаары белен эвес. Аңаа кижи болганы-ла ажылдавас, чымыштыг, харыысалгалыг. Виктор Ооржактың харылаан турар бригадазында өшкүнүң он беш, сарлыктың — ийи коданы бар. Оларның аразы ырак, кадыр-берт черлерде. Кол-ла чүве коданның кадарчызы малчын-биле быжыг харылзааны тудары болур.

Шагның кайы-даа үезинде малдың күш-деңгилдезинче кичээнгейни угландырар. Деңгилдези шыырак малдың төлү белен аарыг-сырыңгыга алыспас. Виктор Ооржак малчыннар ортузунга зооветеринарлыг өөредилгени ай санында доктаамал эрттирип турар. Ол ышкаш чамдык аарыгларга баш удур камгалал тарыышкын, сыкыртыышкыннар дээн чижектиг чугула эмнээшкиннерниң аргазын малчыннар боттары кылыр кылдыр өөредип каан. Мал аарыын болдурбас дизе, малчын-биле эмчиниң оңаашкан ажыл-херээнге харыысалганы хүн бүрү кошкаш кылбазы чугула.

Үш чыл бурунгаар Викторнуң ажылдап кээриниң мурнунда, бригаданың малчыннарының ортузунга зооветеринарлыг өөредилге шуут чорбайн турган. Оон уржуундан чамдык малчыннар төрүүр коданнарындан малдың чаш төлүн чедир албайн, чамдык төрүүр мал аарыглардан өлүп-даа турган.

Аныяк эмчиниң карак кызыл ажылының ачызында үстүнде чамдык четпес чүүлдер барык чайлаттынган. Ол кодан бүрүзүнге чедип, мында малдың күш-деңгилгезин көрүп, чамдык боттуг дузаны көргүскен. Оон ачызында Шом-Шумда малчын бригада чүгле салбырда эвес, а совхозта мурнакчы апарган. Мал эмнээриниден аңгыда, ол малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче доктаамал кичээнгейин салып келген.

Сөөлгү чылдарда Шом-Шумнуң малчыннарының көргүзүү бедип орар. Олар төрүүр 100 өшкүге онаштыр 90—100 чедир анайларны, бир өшкүден 500—900 грамм чедир чөөкту ап турар. Мында аныяк эмчиниң кииргени үлүг-хуузу эвээш эвес. Эрткен кыш берге-даа бол, Шом-Шумнуң малчыннары багай эвес көргүзүглерлиг болган. Ниитизи-биле бригада төрүүр 100 өшкүге онаштыр 95 анайны, төрүүр 100 сарлыктан 90 бызааны камгалап алган. Дүк база көрдүнгениинден хөй болган. Виктор Ооржак мал эмчизи-биле чергелештир малчыннарның агитатору хүлээлгезин база-ла ак сеткилдиг күүседип турар.

Т. КАРЫМА.

КИЖИНИ КҮШ-АЖЫЛ КААСТААР

«Тыва көдээ тудуг» трестиниң № 1317 көжүп чоруур механизастаттынган колонназ Кызыл районнуң аңгы-аңгы суурларында тудуглар объектилерин кылып турар. Бо найыралдыг коллективтиң кежигүннери план ёзугаар чуртталга бажыңнарын, мал кажааларын болгаш өске-даа бажыңнарны тудар.

Ай, квартал санында социалистиг хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турар КМК-да тудугжулар эвээш эвес, ындыгларының бирээзинге мурнакчы тудугжу коммунист Степан Савватеевич Белоусов кирип турар. Хоочун бызанчы бодунуң мергежилинге аныяктарны база өөредип, байлак дуржулгазын оларга күзелдиг-биле дамчыдып берип чоруур. Ам ол Каа-Хем суурда чаа бажың тутчуп турар.

— Кол-ла чүве ажылдың шынарынче кичээнгей салыр болза эки, оолдар. Эки кылган ажыл элеп читпес деп чүвени утпаңар — деп, беш чылдың хоочун шалыпчызы чалыыларны сургаан орар.

Ону өөрү «алдын холдуувус» деп адаарлар. Шынап-ла Степан Савватеевич дыка нарын ажылдарны безин кылып шыдаар, а соңга, хаалга, эжиктер аттаарт, чазаары белен эвес болгай. Бо ажылга ол дыка мергежээн.

Казы ажылдап турар чазаныкчыларынга шыңгыы негелделиниң аштери билир, оон аайындан артчестер — «сөглээн сөс, кырткен ыяш» дээрлер.

Тудугга херегээр материалдарны камнаар, ажылдың шынарынча дээш тудугжулар демисежип турар. Дуржулгалыг тудугжу—улусчу контролёр.

— Степа акый шынап-ла бистиң бригадавыстың чоргааралы. Оон кылганы хөй, дузазы улуг. Материалдар-ла четчир чүве болза, бригадавыс планын черле кудулатпас — деп, бригадир В. И. Ульянов чугаалады.

С. САНДЮ.

Кызыл район, Каа-Хем суур.

Оларның киржилгези

Ниитиниң малынга чем белеткээриниң шалыпчы айынга «Сүт-Хөл» совхозтуң Сүт-Аксы суурда албан организация черлериниң коллективтери идепкейлиг киржип турарлар. Коллектив бүрүзү мал чеми белеткээр онаалдалыг. Сүт-Хөл кодээ Советиниң ажылдакчызы Батай-оол Ондар баштаан беш кижилиг сигенчилер Ак арыында 14 тонна сигенни кезип саваттааш, 6 тонна сигенни ам-даа кезер дээш ажылын уламчылап турар. Сүт-Аксы ортумак школазының Э. Ондарга удурткан школа ажылдакчылары Узун-Сумуда 10 тонна сигенни кескеш, оон кырынга 20 тоннаны белеткээр дээш ажылын хүн бүрүде шапкынчыдып турарлар. Хемчиктиң алаактарында сигенниң үнгени эки. Ынчангаш тус-тус коллективтерниң ажылдакчылары мал чемиин белеткелин шапкынчыдып, эки шынарлыг сигенни белеткээрин хүлээнип турарлар.

Б. ОНДАР.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаннаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Сенмит Салчаковна **Куржап** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Чечек Хертековна **Чимит** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Мука Иргитовна **Оптуг-оол** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Мандыл Люндуповна **Хертек** — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кара-кыс Салчаковна **Баавыл** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Намзыраевна **Калчан-оол** — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Белек Иргитовна **Хертек** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Клара Хомушкуевна **Хомушку** — Бай-Тал ортумак школазының башкызы.

Чечекмаа Намзыраевна **Чамыы** — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Бадын Дагбаевна **Куулар** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Көк-ооловна **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Людмила Кара-Дөңгүреевна **Монгуш** — Ийме ортумак школазының повары.

Норжуң Досунмаавна **Монгуш** — Ишкин суурда өг-бүле ээзи.

Чечек Чимитовна **Монгуш** — Хорум-Дагда уруглар яслизиниң повары.

Фаина Көк-Хунаевна **Сат** — Хөр-Тайганың участок эмнелгезиниң санитарказы.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Амыржын Чапыр-ооловна **Донгак** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Дадар Арандоловна **Монгуш** — Чадаананың № 1 столоваязының повары.

Өчеш Чигжитеевна **Монгуш** — Сүт-Хөл ортумак школазының башкызы.

Зинаида Каваевна **Салчак** — Чадаананың район эмнелгезиниң сестразы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Севил Балыковна **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Надежда Суваковна **Ооржак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Семис Намзыраевна **Донгак** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Өлзеймаа Шири-Санааевна **Жукова** — Кара-Чыраның уруглар яслизиниң кижизидикчизи.

Валентина Очурбаловна **Куулар** — Сүт-Аксы суурда район эмнелгезиниң ажыл-агый эргелекчизи.

Антонина Сынан-ооловна **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Анчымаа Санаевна **Монгуш** — Ийменин садының техажылчыны.

Сара Монгушевна **Монгуш** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Апай Мортукевна **Ондар** — «Сүт-Хөл» суурда өг-бүле ээзи.

Завил Седен-Доржуевна **Ооржак** — Бажың-Алаак ортумак школазының техажылчыны.

Раиса Сатовна **Сарыглар** — № 1 КМК-ның ажылчыны.

Ичинмаа Самбыновна **Сат** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Балчыровна **Ховалыг** — районнуң амыдырал-хандырылга комбинадының ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Наталья Шежитовна **Идам** — Кунгуртуг ортумак школазының повары.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Таргып-Кара Данзын-ооловна **Ондар** — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Александра Васильевна **Магбын** — Кунгуртугнуң Культура бажыңының ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Седежаа Борбаковна **Донгак** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Мария Доржуевна **Ламажап** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Мария Седыповна **Салчак** — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Белекмаа Иргитовна **Седип** — Мугур-Аксы ортумак школазының библиотекары.

Мария Бавууевна **Хертек** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Сержаа Иргитовна **Конгаржап** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Хуваа Хертековна **Нордат** — «Мөген-Бүрең» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чудурук Чамзырановна **Донгак** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Кара Даржаавна **Куулар** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Валентина Кыргысовна **Ажы** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Дугурмаа Өктековна **Ооржак** — «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Надежда Чамзыевна **Чалзып** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Деңзинмаа Монгушевна **Севил** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Александра Васильевна **Чамбал** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чугаа Маадыевна **Анай-оол** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Доргуй Тулүшевна **Агбай-оол** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Өшкү-Саар Федоровна **Маңзырыкчы** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Сенди Кыргысовна **Борбак-оол** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Мария Хомушкуевна **Монгуш** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Өппеймаа Токпаковна **Сат** — Элегестиң ортумак школазының техажылчыны.

Анаастай Танзыновна **Хомушку** — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Нордумаа Дудуповна **Ооржак** — Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажылчыны.

Каранмай Оюновна **Оюн** — Кочетов суурда өг-бүле ээзи.

Светлана Ла-Сюевна **Оюн** — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кара-кыс Үгүжековна **Куулар** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Клара Амаровна **Оюн** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Клара Чоодуевна **Ондар** — Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажылчыны.

(Уламчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЗАЛЭУНУҢ ААС-КЕЖИКТИГ КИЖИЗИ

Бөгүн—Румын Социалистиг Республиканың национал байырлалы—Хосталганың хүнү.

Фашизмден хосталганының сөөлгү чылдарның дургузунда румын улус социал-экономиктиг тургузуушкунунуң оруунга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Залэуда тургузуп турар хоолай-прокат заводу—совет-румын экономиктиг кады ажылдажылганың эң улуг объектилериниң бирээзи.

Бухарестен улуг эвес хоорай Залэуга чедир машина-биле барык-ла хүн хире чоруур.

РКП-ның уезд комитединиң пропаганда талазы-биле секретары Григоре Белдянунуң кабинединге кире бээривиске, Селаж уездиниң төөгүзүнүң дугайын ол биске чугаалады. Шаанда хожудангай, кодээ ажыл-агыйлыг турган ол черде бо чылын бүдүрүп турар үлетпүр продукциязының ниити өртек-үнези 10 миллиард лей акша ажып турар! Бо беш чылда ол уездиге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 37,7 хуу улгадыр, чоннуң амыдыралының культурлуг болгаш материалдыг деңнели илергей бедиир.

— Ам уезд улус ажыл-агыйынга херек дыка хөй үлетпүр барааннарын—тудуг материалдарын, дамчыдылга элементилерин, суврундактарны, трикотаж кылыгларын, хөвенсаазындан болгаш хендирден кылган пөстерни бүдүрүп турар чер кылдыр чуртта билдинип турар деп, секретарь чугаалады. — Автодугуйлар заводунуң тудуу дооступ турар. Ынчалзажок уездиниң чоргаарланыр чүвези болза Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле бистиң хоорайывыста тургузуп турар амгы үениң хоолай-прокат заводу болур.

Ук чер солуннуң ажылдакчызы-биле кады тудугта бардывыс. Келир үениң заводунуң прокат цегиниң начальниги инженер Суч Лазло бисти уткуп алды. Бодунуң хемчээлиниң талазы-биле заводка дөмейлежир цех ишти-биле чоруптувус.

— Цехтиң чүрээ — силерниң моон көөрүңер ТПА—100 дээр совет хоолай-прокат станы-дыр. Ол чыл дургузунда янзы-бүрү хемчээлдиг 300 муң тонна хоолайларны кылып үндүрер. Оларны шөйбейтир шеер болза, чер бөмбүрзээн долганы берип болур. Бо стан — хоолай-прокат техниказының сөөлгү чедиишкини. Ында бүгү-ле кылыышкыннарны бүрүнү-биле автоматизастаан. Оон дериншкининде 2200 электроннуг түдуштурулгалар кирип турар. Бо канчаар-даа аажок улуг станны ээлчегде 30-не кижи башкарар. Бистиң заводувус бо талазы-биле республикада үлетпүрнүң чаа адырының үндезилекчизи болуп турар. Ол бо черниң хөй-хөй муң чурттакчыларынга ажылды бээр. Бүдүрүлгениң ажыглалга кирген соонда ооң продукциязының чамдыызын Совет Эвилелинге чорудуп бээр апаар.

— Кадрлар айтырыы кандыг болуп турарыл?—деп сонуургадывыс.

— Станны чорудуп бээр дугайында херээни ёзугаар Совет Эвилели ону ажыглаарынга херек 55 кижини белеткеп бээрин хүлээнген. Оларның 40-и Никопольга өөредилгени эрткен. Мен бодум хоолай кылырының уран аргазынга ССРЭ-ге өөренип алган болгаш совет эштерге коичуг өөрүп четтирип турар мен. Олар бистерни шын сеткили-биле ёзулуг өннүктери кылдыр көрүп турган.

Бистиң чугаалажып турган киживис минута хире соксай берген, оон хүлүмзүревишаан чугаалай-дыр:

—Мен шынап-ла аас-кежиктиг кижи мен! Мен херек кырында бистиң хосталгавыстың чажыды мен. Залэуга совет шериглер келген соонда ийи неделя эрткенде төрүттүнген кижи-дир мен. Тараачын өг-бүлеге төрүттүнген карачал кижи мен дээди эртемни чедип алган, бистиң заводувустуң хол цегиниң начальниги болуп ажылдап турарым бо-дур. Аас-кежиктиг сылдыстың адаанга төрүттүнген салгалга хамаарыжып турар мен. Чүге дээрге бистиң чуртувусту фашизмден хостаарынга совет дайынчыларның кирген үнелеп четпес салыышкынының ачызында хостуг чуртка чурттаар болгаш ажылдаар аргалыг болган-дыр мен. Ону кезээде сактып чоруур мен.

Бистиң-биле байырлажып тура, Суч Лазло мынча диди:

— Амгы үениң үлетпүрүнүң чаа адырын тургузарынга Совет Эвилели биске дузалап, ховар дээн дериншкинни чорудуп берип турар. Бистиң кады ажылдажылгавыс кайы-кайызынга ажыктыг. Бистиң чаа амыдыралды тургузарывыска ол дузалап турар.

В. КЛИМЕНКО,
СЭТА-ның корреспондентизи.
Бухарест.

Г. ХОЛЛДУҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Дайынзырак калчаараашкынны өскүдер, пентагоннуң бюджедин кедергей көвүдедир, боо-чепсекти эндере бүдүрер талазы-биле Картерниң администрациязының чорудуп турар политиказын АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиигине секретары, чурттуң президентизиниң албан-дужаалынга компартияның кандидады Гэс Холл шыңгыы шүгүмчүлээн. Администрацияның ажылдап кылганы № 59 директивада айыткан ядролуг чаа стратегия—ол дээрге ядролуг сарыыл чок чорук-тур, херек кырында баштайгы согуушкуннуң стратегиязы-дыр деп, АКШ-тың найысылалында парлалганың национал клувунга парлалга конференциязынга ол онзалап демдеглээн.

Шериг бюджединиң кызырарын 1976 чылда аазаан кижи бо айыылдыг политиканы чорудуп турар-дыр; ынчаарга шериг бюджединиң өскенинге ол эрткен неделяда мактанып турган деп, компартияның Чиигине секретары уламчылап чугаалаан. 1981 чаң-хөө чылында шериг чарыгдалының үстүкү хемчээли 182 миллиард доллар чедер деп турар, тодаргайлаарга, Картерниң администрациязы эрге-чагырга киргенинин сөөлгү чылы—1976 чылда турганындан херек кырында ийи катап хөй болур.

Буржуаз ийи партиялардан кандидаттар-даа, хамаарышпас кандидат-даа «саржаг орнунга үгер-боонуң» политиказын неттередип турар. Тайбынга болгаш айыыл чок чорукка Совет Эвилели кыжанып турар дээр хоозун нүгүл ол политиканың үндезини болуп турар. Ол хоозун нүгүл болза америк шериг доктриназының үндезини. Чепсегленишкинге ам безин кедергей хөй чарыгдалдарны улам көвүдедиринге чылдак болуп турар. А ол дээрге америк экономикада бергедээшкиннерниң, оон иштинде соксаал чок инфляцияның кол чылдагааны болуп турар.

Америк улустуң эргежок чугула хереглелдеринге дүүшкен саналдарны АКШ-тың Коммунистиг партиязы болгаш ооң кандидаттары соңгулда кампаниязының үезинде кирип турар деп, Г. Холл медеглээн.

Чавырлыышкынның политиказынче дедир эглири, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле харылзааларны чогумчалыг болдурары, садыглажылгага хамаарыштыр ССРЭ-ни, Кубаны, Вьетнамны кыдыглаай көөр чорукту соксадыры, СБК-2 керээни күштүг болдуруп бадылаары, стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарның даразында чадазынче шилчиири эргежок чугула. Боо-чепсекти кызырар, шериглерниң санын деңге кызырар, шериг баазаларын узуткаар дугайында Совет Эвилели-биле ёзулуг чугаалажыр ужурлуг бис. Президентиниң болгаш оралакчы президентиниң албан-дужаалдарынга коммунистерниң кандидаттары бо бүгү айтырыгларны соңгулда кампаниязының үезинде калбаа-биле чугаалажып көөр бодап турар деп, компартияның Чиигине секретары медеглээн.

Соңгулда даңзызынга коммунистерниң кандидаттарын киирерин негээн бижикке ат салыышкыннарын чыырының кампаниязы чедиишкинниг чорупп турар деп, Г. Холл дыңнаткан. Коммунистерниң кандидаттары 20-ден эваш эвес штаттарга даңзыга кирген турар дээрзинге идегелди ол илергейлээн.

Дж. Андерсоннуң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. Август 20. (СЭТА). Ак бажыңның ажылдап кылганы ядролуг чаа стратегиязын АКШ-тың президентизинге хамаарышпас кандидат Дж. Андерсон шүгүмчүлээн.

Ол доктринаны боттандырар чорук делегейге чогумчалыг эвес чоруктуң шыңгыы күштелиринге чедирер апаар деп, Бостонга чугаазынга ол демдеглээн. Ядролуг месилдежиишкинни «кызыгаарлаттынган» характерлиг болдуруп болур дээр дугайында чугаа барымдаа чок деп санап турарын Дж. Андерсон айыткан. Ядролуг дайынга тиилекчи туруп болур дээрзинге ханы чигзиниишкинин ол база илергейлээн. Дж. Картерниң администрациязының ядролуг политиказы кедергей айыылдыг деп, президентиге кандидат Дж. Андерсон медеглээн.

АКШ-та өскээн «айыылдыг калчаараашкынны» Дж. Андерсон буруу шапкан. Республиканчы партияның болгаш шериг күчүзүнүң талазы-биле Совет Эвилелинден артык күштүг болурун чедип алыр дугайында медеглээн президентиге ооң кандидады Р. Рейганның туружун ол шыңгыы буруу шапкан. Рейган чуртту «шын эвес орук-биле» чорудар бодаан-дыр, шериг талазы-биле артык күштүг болурун чедип алыр сорулга боттанмас анаа-ла чүве-дир» деп, ол демдеглээн. Американың шаандакы ат-алдарын дайын аргазы-биле катап чедип ап болур деп хоозун идегеп турар президент Каттышкан Штаттарга херек чок деп, Дж. Андерсон медеглээн.

ЧУГУЛА САНАЛ

НЬЮ-ЙОРК, (СЭТА). Ортумак ыраккшылдың ракета-ядролуг чепсээниң талазы-биле чугаалажыышкыннарны эгелээр дугайында Совет Эвилелиниң саналдарынга чогумчалыг харыыны бээринче Картерниң администрациязын кыйгырган чүүлдү «Нью рипаблик» журнал парлаан. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери Г. Шмидт-биле чугаалажыышкыннарының үезинде ол саналдарны киирген турган.

«Л. И. Брежневтиң саналдарын администрация бир эвес эң-не ханызы-биле көрбес болза, харысалга чок чорукту илергейлээни ол болур ийик» деп, журнал бижээн. Совет Эвилели-биле ындыг чугаалажыышкыннар эгелээр болза, «чепсегленишкин талазы-биле эң-не сарыыл чок планнарның бирээзин боттандырарындан ойталаар талазы-биле биске дузалаар ийик» деп, журналдың ол чүүлүнде бижээн. АКШ-тың «Першинг-2» деп база чалгыныыг ракеталарын Барыын Европага эккеп тургузар дугайында НАТО-нуң шиитпирин ол журнал эң-не сарыыл чок планнарның бирээзи деп адаан.

Ортумак ыраккшылдың чаа ракета-ядролуг чепсээн Совет Эвилелинче угландыр Барыын Европа чурттарының девискээринге тургузар дээн план дүрүм ёзугаар дүвүреезинин ССРЭ-де болдуруп турар деп, «Нью Рипаблик» журнал онзалап демдеглээн.

Ракеталар дугайында шиитпирни күш чок болдурары Американың Каттышкан Штаттарынга «эң-не сарыылдыг» базым болур ийик, ынчаарга Л.И. Брежневтиң киирген саналдары «чогуур үезинде эң-не чугула» саналдар болуп турар деп, журнал бижээн.

СОВЕТ ТАЙБЫҢ ИНИЦИАТИВАНЫ ДЕТКИП

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының удуртукчуларының чоокта чаагы чугаалажыышкыннарының үезинде СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүргени чаа совет тайбың эгелекчи саналдарны АКШ-тың тайбың чөвүлели деткип, медеглел кылган. Совет саналдарга, оон иштинде Европага ортумак ыраккшылдың ракета-ядролуг чепсээниң болгаш мурнуу өлүрүгнүн америк ядролуг чепсектериниң талазы-биле чугаалажыышкыннар дугайында саналга харыы бээрин саададып турар Вашингтоннуң политиказын Нью-Йоркка тараткан ол медеглелинге ук чөвүлел буруу шапкан. АКШ-тың администрациязы дайын белеткелдерин калбартырының угланыышкынын чорудуп турар деп, ол документиде чугаалаан. Совет Эвилелиниң девискээринге согуушкуннар тавартырар сорулгалыг ядролуг октарлыг америк «евростратегтиг» ракеталар дижир чүвелерни Барыын Европаның девискээринге сайгара тургузар дугайында шиитпирни харын ол дайын белеткелдеринге кииришкир көрзе чогуур деп тайбың чөвүлелиниң ол медеглелинде айыткан.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктеринде «соок» болгаш «изиг» дайыннарының талалакчылары боо-чепсектерни кызыгаарлаары-биле холбаалыг маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажыышкыннар столунга шиитпирлээр дээр Совет Эвилелиниң күжениишкиннеринге моондактаарын кызыдып турарын медеглелинге демдеглээш, АКШ-тың тайбың чөвүлели ССРЭ-биле шериг күчүнүң барык деңг болу бергенин үрээр болгаш алызында баргаш, артык күштерлиг болурун чедип алыр дээр Вашингтоннуң оралдажыышкыннарын буруу шапкан. Ындыг янзылыг планнарга холбаштыр Совет Эвилели черле билдингир болгаш үндезилелдиг сагыышсыралын илергейлеп турар, чүге дээрге ол планнар ССРЭ-ниң айыыл чок чоруунга шууд кыжаныышкын болуп турар-дыр деп документиде онзалап демдеглээн.

Ындыг хөөннүг америк милитаристчи угланыышкын АКШ-тың национал эрге-ажыктарынга харын чөрүшкек болуп, делегейде дүшкүүрлүг чорукту күштелдирип, термоядролуг халапче кижи төрелгетенни чыгап турар деп медеглелде айыткан.

Дайынзырактарның чимзенишкиннеринге удур демиселди күштелдирерин болгаш бодунуң өлүмнүг угланыышкынындан ойталаарын америк администрациядан негээринче АКШ-тың тайбың чөвүлели америк улусту кыйгырган.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ВАРШАВА

Улусчу Польшада ажаап алыышкын ажылы эгелээн. Республиканың хову-шөлдеринче 27 муң ажыг комбайн, 500 муң ажыг трактор болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналары үнүпкен. Тараажылар дүжүт ажаап алырын чидириг чокка, кыска хуусаада доозар сорулгалыг.

Тараажыларның ажылдаарынга таарышкак байдалдарны тургускан. Техниктиг хандырылганың кежүп чорууур 4,5 муң пунктулары, техника септээриниң туруум 7,5 муң пунктулары ажылдап турар. Үнүүшкүннүг 3.200 магазинни немей ажыткан.

Совет өннүктериниң дуржулгазын ёзугаар дүжүт ажаап алыышкынының кежүп чорууур механизастаан отрядтарын тургускан.

БЕРЛИН

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери-биле кады ГДР-ниң 850 муң кооператорлары ам «Чедиишкиннеривисти ГСЧП-ниң X съездизинге бараалгадыыл» деп лозуң-биле ажылдап турар. Бо республикада ажаап алыышкын ажылдары изиг түлүк. Дүжүт дээш демиселдиң оруунуң барык деп кезии эрттинген. 1.1 миллион гектарның тараазын ажаап апкан, а чамдык округтарда оон-даа хөйнү ажааган. Котбус округтан чаа дүжүттүң тараазының 63 ажыг хуузу шыгжамырда киргенинин дугайында дыңнадыг кирген. Магдебург болгаш Потсдам округтарда тарааларның болгаш өске-даа культураларның дең кезиинден хөйүн ажаап алган.

ПАРИЖ

Францияның Национал хуралында коммунистер бөлүүнүң даргазы Р. Балланже чазактың экономиктиг политиказын чугаалажыры-биле парламентиниң онза сессиязын чыылдырарын негээн. Балыкчыларның улам калбарып орар ажыл соксадыышкынныг демисели онза сессияны чыылдырарын чугула болдурган болгаш ындыг сессияны эрттирерин чедип алырын депутат коммунистер шагдан тура оралдажып келген деп, ол онзалап демдеглээн.

Балык ажылында байдалды чугаалажыры-биле парламентиниң онза сессиязын чыылдырарын Чөөн радикалдар шимчээшкининиң даргазы М. Крепо база негээн.

Далай порттарының хөй нуруузун боттарының судноларывы-биле бүзээлей берген балыкчыларның ажыл соксадыышкыны бүгү чуртта чоруп турар. Олар ажыл-биле хандырылгазынга, боттарының күш-ажылының байдалдарынга болгаш телевиринге хамаарышкан каш-даа янзы негелделерни салып турар.

ДЕЛИ

Афганистанның национал байырлалы — Хамаарышпас чорукту катап тургусканының хүнү-биле холбаштыр Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының Төп комитединиң Чиигине секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң даргазы болгаш премьер-министри Бабрак Кармальче Индияның Президентизи Нилам Спиджива Редди байырлыг телеграмма чоруткан. Ийи куруненин аразында чуректиң ханызындан харылзаалар Индияның болгаш Афганистанның улустарынга ажыктыг кылдыр моон соңгаар-даа калбарар деп бызыг бүзүрелин бодунуң чагаазынга индий президент илергейлээн.

ЛУАНДА

Анголаның төөгүзүнде баштайгы Улусчу хуралы—чурттуң хоойлужудукчу дээди органын — бо чылдың ноябрьда тургузар деп, Күш-ажыл партиязы — МПЛА ТК-ның Улусчу эрге-чагырга органнарын тургузар талазы-биле департаментизиниң директору Зеферину Ештавао Жулиану дыңнаткан. Улусчу хуралдың чурттуң чонунуң бүгү кезектерин болгаш бүгү районнарын төлээлээн депутаттарга кандидаттарны Күш-ажыл партиязы — МПЛА, Аныяктар партиязы —ЖПЛА, ангола хэрэженнерниң организациязы болгаш Анголаның ажылчы чоннарының национал эвилели депшидер.

ТЕГЕРАН

Иранның даштыкы херектер министерствезу Великобританияның Тегеранда элчин черин дамчыштыр англи чазакче телеграмма чоруткан. Англи полицияның тудуп турары иран студентилерни хосталын дээн негелде ол нотада кирген.

АКШ-тың эрге-чагыргаларының иран хамаатыларны истеп-сүрүп турарынга удурланмышаан, тайбың чыскаалды Англияда өөренип турар иран студентилер август 4-те Лондонга чыскаал кыла бергени билдингир болгай. Чыскаалдың киржикчилерин «ниитиниң корум-чурумун үрээн» деп буруудаткаш, англи полиция массалыг тудуп хоругдаашкыннарны кылган.

ДАР-ЭС-САЛАМ

Танзанияның улам ыңайгы экономиктиг хөгжүлдезиниң планнарының дугайын ол чурттуң президентизи Дж. Ньерере дыңнаткан. Революсчу партия национал техниктиг кадрлар белеткээрин калбартыр бодалдыг деп, ол чугаалаан. Ол сорулга-биле келир чээрби чылдың дургузунга область бүрүзүнге техниктиг колледж, район бүрүзүнге — профессионал-техниктиг училище ажыттынар. Танзани кижилерниң амгы үениң техниказын ажыглаары калбарар деп, президент онзалап демдеглээн.

ПХЕНЬЯН

Мурнуу Корейде өртек-үне зартавышаан. Транспорт тарифтерин бо чылын ийиги удаа бедиткениниң дугайын Сеулда чарлаан. Хоорай автобустарынга, демир-орук транспортунга болгаш пассажирлер судноларынга олурганы дээш өртек-үне февральда ышкаш, 12-ден 25 хуу чедир немей өскен.

Мурнуу Корейде өртек-үне аартааашкынының темпилери — делегейде эң бедиктерниң бирээзи. Бо чылдың эгезинден бээр безин чуртка өртек-үнени эрге-чагыргалар албан хуузу-биле доктааттынган «хемчээлинден» дөрт катап бедиткен.

(СЭТА).

Чоннуң массалыы-биле чурттан үнүп чорууру—Гаитияның амыдыралынга ховар эвес болуушкун. Сөөлгү чээрби чылдың дургузунда чуртту ийи миллион хире кижи каггаш чоруткан. Америк Жан-Клод Дювальениң реаксылыг дарлалының адаанга чурттаары оларга шыдажыр арга чок кынныып келген. Аштаңгы-түремик, ажыл чок чоруктан дескен муң-муң гаитиажылар өске чурттарже, ол ышкаш АКШ-че чоруп турарлар. Ындыг-даа болза, ол чурттарда оларны аң-не күзенчиг эвес аалчылар кылдыр көрүп турар. Дювальениң ёзу-чурумун деткээн Вашингтон дескенцерни дедир Гаитияже чорударын болгаш оларны шаажылакчыларының болгаш кара-бажың эдилекчилериниң холдарынче киирерин күзеп турар.

ЧУРУКТА: Дювальениң ёзу-чурумун деткээн АКШ-тың чазаанга удур Гаитиядан дескенцерниң чыскаалы.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Аяк шайны Ааргап ора...

ШАГ-ТӨӨГҮДЕН БЭЭР

Эрте-бурунгу үениң кижилери. Оларның арын-шырайының хевир-дүрзүзү кандыг турган ирги?

Оон бээр чүс-чүс чылдар эрте бергенде, бо хүннерде ол кижилерниң, бистиң эрте-бурунгу өгбелеривистиң арын-шырайының хевир-дүрзүзүн олчаан көрүп болур бис. Москвада Тимирязев аттыг биология музейинде солун болгаш ховар делгелгени организастаан. Төөгүлүг аңгы-аңгы үе-чаданың янзы-бүрү кижилериниң скульптурлуг он-он портреттерин мында делгээн.

Чартык миллион чыл бурунгаар чурттап чораан синантроп бистиң мурнувуста бо турар. Ооң кожазында—эрте-бурунгу даш вектиң болгаш чаа даш вектиң кижилери көстүр. Олар төөгүден чедип келген, дириг кижилер ышкаш бисче көрүп тургулаар.

Бо дээрге кайгамчыктыг совет эртемден, скульптор-антрополог чораан Михаил Михайлович Герасимовтуң чогаадыкчы ажылының ачызында ол скульптурлуг портреттерни көөр аргалыг болган бис. ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының этнография институдунуң пластиктиг катап тургузуушкун лабораториязын ол удуртуп турган. Чогум-на манаа, эртемденниң удуртулгазы-биле эрте-бурунгу шагның кижилериниң бажының сөөгүн шинчилеп, кижиниң арын-шырайының даштыкы хевир-дүрзүзүн катап тургузарының аргазын чогаадып кылган.

...1963 чылдың апрель 23. ССРЭ-ниң Культура министерствозу төөгүлүг шинчилелдерни чорудар сорулга-биле Москва Кремлиниң Архангельск дуганында Иван Грозныйның орнукшуткан хааржакты чазып көрген. Хаанны ак даштан кылган саркофакка лама кара хепти кедиргеш орнукшуткан турган. Амгы үеге чедир ооң чүгле бажының сөөгү арткан болуп турар. Ынчангаш ону алгаш Россияның хаанының даштыкы овур-хевирин катап тургузар ужурлуг турган. Ооң даштыкы хевирин чыл демдеглекчилери бижип каан боордан башка төөгүчүлерниң холунда чүү-даа чок болгай. А чурукчу Репин биле скульптор Антокольскийниң чогаадып кылган ажылдарының барын билир бис, ынчалза-даа ол дээрге уран чогаадылга ажылдары болуп турар.

Баш сөөгүн М. М. Герасимовка дамчыдып берген. Баштай лабораторияга баш сөөгүн гипстеп шуткаан, ооң соонда эң-не нарын ажыл—арын-шырайны катап тургузарын эгелээн. Ону чоорту, улуг кичээнгей-биле кылган, ол бүгү ажылды 14 кол кезектерге чарган. Баш сөөгүнүң куйгазының кылының тодарадып тургузары, карактарны, хавакты, думчукту хевирлеп чыпшырары ышкаш ажылдар аңаа кирген. Ынчангаш баштай арынның бир талазын ооң соонда өске талазын чоорту хевирлеп тургаш катап тургускан.

Ооң түңнелинде барык 400 чыл бурунгаар чурттап чораан үезинде Иван Грозный чогум кандыг овур-хевирлиг кижи турганын ам көөр аргалыг бис. Репин биле Антокольскийниң чогаадып кылган ажылдарындан ол көскүзү-биле ылгалып турар.

Казып тывкан кижи сөөгүн катап тургузарының баштайгы шенелделерин Герасимов 1927 чылда кылган. Ооң соонда Герасимов 1938 чылда документалдыг элээн каш портреттерни катап тургускан. Эртемден чаа төөгүнүң мурнундагы үезиниң кижилеринден эгелээш төөгүге билдингир кижилерге чедир 200 хире катап тургузуушкун ажылдарын кылган.

Скульптор-антрополог атсураглыг чаалап алыкчы Тимурнуң, ооң оглу Шахрухтуң болгаш оглунуң оглу Улуг-бектиң, сураглыг астроном болгаш математик, эрте-бурунгу таджик чогаалчы Рудакиниң, орус адмирал Ушаковтуң, Кавказка хосталга дайынының маадыры Ходжи-Мураттың болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының маадыры эрес-дидим разведчик Николай Кузнецовтуң, эрте-бурунгу болгаш ырак эвес эрткен үениң өске-даа хөй-хөй сураглыг кижилериниң овур-хевирин катап тургускан.

Музейде делгеттинген скульптурлуг портреттерни сонуургап көргеш, шаг төөгүден бээр, өндүр улуг чаартылгаларның болгаш ажыдыышкыннарның амгы үезинге чедир кижи төрелгетенниң хөгжүлдезинде кайгамчык солун, чаа-чаа чүүлдерни билип алыр.

А. АШМАРИН.
Москва хоорай.

А. С. Гриннин төрүттүнген хүнүнден
бээр 100 чыл болганынга

КАЙГАМЧЫК „ГРИНЛЯНДИЯ“

Ол—эдептиг, аңаа эвес чогаалчы. Орус чечен сөстүң болгаш делегей литературазының төөгүзүнге Александр Гринниң (чажыт ады Александр Степанович Гриневский) ынын туружун тодарадып, ооң кайгамчыктыг чогаалдарынга таарыжыр «кызыгаарны» дилеп тывары янзы-бүрү чурттарның критиктери болгаш литературоведтери ам-даа тодарадып чадажып турарлар. Чамдык кижилерге «бир янзы романтик», өскелерге—«бир янзының реализи», үшкүлерге — «эң тергиин тоолчу» болуп турар.

Ооң амыдыралында болгаш чогаадыкчы намдарында хөй-хөй онзагай чүүлдер бар. Ызыгууртан өг-бүледен төрүттүнген-даа болза, тамчыктыг амыдырал сүрбээн. Россияны ол аай-дедир кезээн. Ол бижикчилеп-даа, чунар-бажынга-даа ажылдап, Кара далайга болгаш Волгага матростап-даа, Уралга алдын дилеп-даа, Каспий далайга балыкчылап-даа турган. Ховуга аштап, суксап, өлүрүкчүлер болгаш оорлар-биле кады чаңгыс черге хоюп-дүжүп-даа чораан.

Күчүлүг угаанының хайыразын, сеткилиниң арыын болгаш бөрүк хүлүмзүрүүн човулаңныг амыдыралга шындалатпайн, ону бо муңгаргай кижиниң канчап шыдажып эрткенин элдеп кайгамчык деп, критиктерниң бирээзи сөөлүнде бижээн.

Гринниң революсчу ажыл чорудулгазы, хаанныг чазактың ооң албан хаап турганы армияга эгелээн. Ооң соонда чажыт ажыл, өске кижиниң паспорту-биле дүвүрээзинниг амыдырал, тудуп хоругдаашкыннар болгаш шөлүлге. Севастопольдуң кара-бажыңынга ол бир-ле дугаар бижип эгелээн.

Монархияны дүжүр октаан дугайында медээни А. Грин Финляндияга дыңнаан. Ол бодаңмайн-даа, Петербургка чедир чадаг кылаштап келген (ынчан поездилер чорбайн турган). Ассоль дээр бичии уругнуң чырыткылыг күзелиниң дугайында «Ак-көк парустар» деп тоожуну бижиир дээн бодалы революсчу Петербургка төрүттүнген. Ооң утказы мындыг янзылыг: ак-көк парустарлыг чараш корабль болгаш эрес-дидим аныяк эр уругну кээп ап алыр ужурлуг. Уруг аңаа бүзүрээш, манап-ла, манап-ла турар. Ону улус кыжырып-даа, ол тоовайн, манап-ла орар. Ол уруг дугайын аныяк капитан билип кааптар. Ассольдуң кызыгаар чок бүзүрели капитанны хөлзедиптер. Ол бодунуң суднозунга парустарны хергеш, уругже эжиндирип чоруптар. А Ассоль бүгү-ле чүведен — частырыгдан, чажыт шаптараашкыннардан, будулуушкуннардан угаап-кут чок коргпушаан, чинчиниээн чылыг чалгыгларже курлаанга чедир сүзүп кире бергеш; «Мында мен, мында мен! Мен-дир мен!..»— деп алгырар.

Тоожунуң ол одуругларынга чедир номчупкаш, М. Горький хөлчок уяраан, ооң карактарынга чаштар көстүп келген деп, улус чугаалажыр.

Грин — «Гринляндия» деп адаар кайгамчык чурттуң автору. Ооң рассказтарының, романнарының болгаш тоожуларының болуушкуннарының болуп турар хоорайлары болур Лисстиң, Зурбаганның, Гель-Гьюну картадан кым-даа тыппас. А ооң маадырларының аттары база чиктиг: Бекеко, Аян, Тобботан, Филатр, Ассоль... Ассоль дээрге—испаннап «Хүнче» дээн утказы.

«Далай түңнүнүң шимчээни ышкаш», «согунуң сыгызы дег» дыңналыр болгаш чараш аттарны, эгелерни Грин дилеп тып чораан. «Гринляндия» чуртунга бүгү-ле чүве солун болгаш кайгамчык чараш болур ужурлуг-даа...

«Чалгыглар кыры-биле маңнап орар кыс» болгаш «Алдын илчирбе», «Телурийниң аттыккан ак-көк суу» болгаш «Кайнаар-даа орук чок», «Чайынналган делегей» болгаш «Зурбаган чурттуг адыгжы», «Листе корабльдер» болгаш «Порт комендантызы» дээн ышкаш кайгамчык солун хөй-хөй номнарны ол бижээн. Ооң чогаалдарында болуушкуннарны душ болган кандыг-бир хамчыргы таварылга эвес, а кижилерниң чаагай чүүлдери уштап-баштап турар. Болдунмас чүве болдуна бээр, чүге дизе ону кижи боду күзээр, чүге дизе ёзулуг кижиге кандыг-даа доктар шаптыктап шыдавас, бир эвес тиилээринге бүзүрээр болза, ол кезээде тиилеп үнер.

Революция мурнунда Россияга Гринни ийиги чергениң чогаалчызы кылдыр санап турганнар. Ооң номнарын 1000 азы 3000 экземпляр кылдыр парлап үндүрүп турган. Совет үеде Гринниң номнарын доктаамал үндүрүп турар.

«Ак-көк парустар» деп аттыг аныяктар клубтары бистиң чуртувуста эндерик. Гринниң номнарын эзугаар кинофильмнерни тырттырып, шиилерни тургузуп турар. «Александр Грин» корабль далайларда эжиндирип чоруп турар.

А. Гринниң чогаалдарын делегейниң хөй-хөй дылдарында миллион-миллион тиражтарлыг кылдыр парлап үндүрүп турар. Ооң чогаалдары АКШ-та болгаш Англияда, Францияда болгаш Японияда, Кубада болгаш Польшада билдингир болу берген.

Александр Грин ышкаш, шак ындыг достуңмес бодалчылар херек бе деп айтырыгга амыдырал болгаш үе бүзүрелдиг-биле ынчаар харыылап турар.

Гавриил ПЕТРОСЯН.
(ПМА).

ЧУРУКТА: чогаалчының Феодосияда музейинде.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧУРТТАЛГАНЫҢ УЛАНЧЫЗЫ

Чечен чугаа

Сарыг бүрү хадый берген. Чаңгыс дүне-ле ховуну ак хар шуглапкан. кыш соок дүжүп келген. Суурдан ырак эвес хөлүгүр көк дагның хүн көөр талазы чалым хаялыг, ооң арнында чаңгыс хады үнүп келген турар. Ооң будуктарын хар думаалайлапкан, тоолдарда алдын даңгына дег, бодалыпкан харап турар. Ол дагның баарында оялыкка бичии уруглар бо-ла ойнаар. Бир хүн кичээл соонда аңаа ойнап чораан оолдар хаяже кым бедип үнерил дээш маргыжа бергеннер. Доң кылаң хаяже кым үнүп шыдаар боор. Ынчалза-даа совхозтуң өшкүлериниң кадарчызының оглу бешки классчы Саша өөрүнден ылгалып, хадыга чедир халбактанып үне берген. Ол куду көрүпкеш бажы дескине бергеш, дүжүп чадап каан. Бичии оргулаашка туруглай берген. Өөрү оолдарның бирээзи башкыларга кээп сөглээн. Улуг улустар кээп, канчаар-даа аайын тыппайн барганнар. Сашаның клазының башкызы Дарыймаа Ивановна ынаар үнер дээш каш-даа катап оралдашкан. Доң хая тайгыр болгаш үндүнмес. Данзын Дамбаевич чиктенип, хевин ужулгаш, чаңгыс угу-биле оолдуң изи-биле халбактанып үнгеш, оолга чеде берген. Куржанып алган узун хендириниң бир ужун хадыга доңнай баглааш, какпагар чалымны куду, оолду ап алгаш, туттунуп бадыпкан. Башкының арнындан дери борбак-борбак дамдылап бадып, каракты дуй ап келген. Арай боорда черге амыр-менди дүжүп келгеннер. Өөрээш ыглай каапкан Дарыймаа Ивановна маңнап баргаш, Дамдын Дамбаевичиниң мойнунга куспактанып, ону ошкай каапкан. От дег изиг эриннерден оон чүрээ чымырт кынган.

Ийи хире ховуп чорда. Данзын Дамбаевичиниң эъди изип аарый берген. Өкпезинге аар дегдиришкин болган. Ону эмнелгеге чыттырып каан. Бергедей бээрге, башкылар кээп тургулаан. Дарыймаа Ивановна каш-даа катап барган. Аныяк, чараш кыс көстүп кээрге, аарыг кижиниң сеткили серген, амыдыралга ынакшыл ону күш кирип кээр болган. Эмчилерниң чогуур үезинде хемчеглер ап, сагыш салып эмнээнинден Данзын Дамбаевич удавайн сегий берген.

Ажыл-даа үезинде, эш-өөрү-биле ужуражып чугаалажып-даа турда, дүне уйгу-дүшкедаа чодураа дег борбалчыннаан чараш кара карактарлыг, честек-кат дег кызыл чаактыг, сарыгзымаар узун чаштыг чалыы кыс Данзын Дамбаевичиниң сагыжындан ыравастаан. Чайгаар-ла ботботтарынга сонуургалдыг ийи кижиниң чүректери оларны чаңгыс салымга чоорту каттыштырыпкан. Олар өгленип алганнар. Каяа-даа калышпас кады чоруур. Хуралдарга, кинога, ажылга-даа чарылбастар. Данзын Дамбаевич биле Дарыймаа Ивановнаның өг-бүлезинге бичии кижи төрүттүнген. Ооң адын иезиниң күзели-биле Оюнмаа дээн. Дарыймаа алызында Оюннардан укталган болгаш ол салгалды ышкынмазын бодаан. Ынак, чараш кадайы кыс уруг божуптарга, Данзын кедергей өөрээн. Бичии Оюнмаа билдиртпейн өзүп келген. Баштай-ла хүлүмзүрүптер болу берген — ада-иезинге бирги өөрүшкүнү эккелген. Оон соонда үнгептер болу берген. Ооң соонда бутчугаштарынга туруп келгеш, баштайгы базымын баскан. Амыдыралче базым — авазынга улуг өөрүшкү, идегел.

Бичии Оюнмаа шевергин чараш чечек ышкаш өзүп орда, оон авазының карактарының адаа көгерип, кызыл чаактары куурарып келгилээн. Дарыймааның кадыының байдалы ашааның, эш-өөрүнүң сеткилин хөлзедипкен. Эмчилер чогум кандыг аарыг дээрзин тодарадып шыдавайн турда-ла, Данзын Дамбаевич хоруп турда-ла Дарыймаа ажылдавышаан турган. аарыгны кедередип алган. Ынак, шынчы кадайын эмнедип алыр дээш, Данзын Дамбаевичиниң сагыш-сеткили оожургавастаан. Бүгү-ле аргаларны хереглээн. Ынак эжин чедип, кодуруп чораан, курорттарга, улуг хоорайларның эртемден эмчилеринге-даа эмнеткилээн. Чогуп сегивестээн. Очалзандап эрткен чүве бар эвес, оът-сиген дазылдарындан эгелээш хая-чугунга чедир хереглээннер.

Дарыймаа Ивановна ашааның холдарын бодунче чыра тудуп алгаш чугаалаан:— Мени ажаап карактаар дээш түрей бердиң, эргимим. Черле хоржок-тур мен. Бичии Оюнмаавысты кымга-даа бербе. Берге-даа болу берзе, өстүрүп азырап алыр сен. Мээн көрбээн чүвемни кызым көрзүн. Мен уруглар бажыңынга өскен мен. Күрүне азыраашөөредип каан. Ону чүрээмниң ханызындан медереп билир мен. Кыска-даа бол, кады чурттадывыс, чажымда ада-иемниң эргелел чассыдывын көрбезимде-даа, сен мени ону көргүстүң. Сенден өске кымга-даа ынакпывайн чордан мен — дээш кезек ыыттавайн барган. Оон оожургап алгаш: — Оюнмааны бээр эккелем — дээн. Авазы бичии Оюнмааның бажын суйбап, ошкап чыттааш, ооң чараш карактарынче көргеш, ыглапкан. Дангаар эртен Данзын Дамбаевичиниң холунга ынак, шынчы эжи — Дарыймаазы сөңгү назынынче чоруй барган...

Ойнаар-кыс дег чараш бичии уруун куспактапкан, чамдыкта чедип алган чоруур силиг кеттингеш, бажының дүгү еле-көк апарган кижини бүгү суурнуң улуу таныыр болгаш хүндүлээр. Ол чаасхаан чурттап, ынак чараш кызынга ада-даа болуп, иедаа болуп чоруур. Чайын, кыжын улус көөрге, Данзын Дамбаевич кедээр хөөрден бичии уруун чүъктеп алган бола базып олургулаар. Таныыр, билир кижилерниң кара базы ажыыр.

— Урууну уруглар бажыңынга өстүрүп алдынарза чүл, Данзын Дамбаевич — деп, чамдык таныыры улус сүмелээр.

— Баарымның кегү болган чаңгыс кызымдан чарлып шыдавас мен. Сагыш човаанынарга четтирдим. Канчап-даа чораан уруумну өстүрүп, бутка тургузуп каар мен — дээр.

Чаңгыс хол тужу-биле бижээн чагаалар Данзын Дамбаевичиге үргүлчү кээр апарган. Ону ооң эш-өөрү-даа билир апарган. Чогум кымның бижээнин кымга-даа билдинмес. Оон боду чагаа чорудуп турганын кым-даа көрбээн.

Бир катап күзүн, өөредилге эгелей бергенде, бичии Оюнмаа сыдданыксай берген. Ачазы уруун кожазынга чагып каан, кичээлдер эрттире берген. Сагыжы дөстүңмейн, улуг чапсар аразында Данзын Дамбаевич бажыңынга маңнап келген. Эжикти ажыдыптарга, ийи улуг чемодан болгаш аксыда херээжен тоңазып каан болган. Бир өрээлден Оюнмааны куспактап алган Херелмаа Седиповна бо үнүп келген. Тура дүшкеннер. Кезек ыыт чок тургаңнар.

— Экии, Данзын Дамбаевич! Силерге мен бодум чедип келдим. Оюнмаага соңгу ие эвес, төрээн ие болур дээш. Эрткен чүвени сагынмаалы. Сенээ бүзүрээр мен — дээш, ол Оюнмааны хөрээнге чыыра куспактапкан.

— Авай, дээш бичии кижи узун чаштыг Херелмааның мойнундан салдынмайн барган. Херелмаа Седиповнаның чаактарын куду өөрүшкүнүң карак чаштары шууюп бадып келген.

Кижилерниң салым-чолу ындыг бала болгулаар-дыр ийин.

Алексей АРАПЧОР.

(Төнчүзү. Эгези № 194 «Шында»).

Владимир ФИРСОВ.

ДОНДА ЧЫРЫК

Улуг алдар бүргээн хемнер
Россияда кайы хөвей.
Аян ырга алдаттырар
Алдар, хүндү Кижи чокта
Аңаа кайын чедип кээр деп,
Волга безин алдар-адын
Бодавыже чүгле кайын,
Деңнелге чок терең, күштүг
Делгемин дээш эдилээн деп.
Ында база төлдериниң
Ыдык үлүү туру-ла ыйнаан.
Өндүр Ильич, мерген
Горький,
Өткүт үнүг Шаляпинниң
Өскен чери Волга болгаш
Өртемчейге сураглыг боор.
Оолдарының ачызында
Ол хем ынчаар алдар
четкен...
Нева безин бурун шагдан
Нептереңгей алдар-даа чок.
Чалгып, дойлуп хөлүнде-ле
Чайнап чыткан хем-ие
болгай.
Александр Невскийниң
Ады ону баштай чарлаан.
Оон чоорту Петр аңаа
Онза чараш хоорай туткан.
Улус чоңга хемниң адын
Улам тода таныштырган.
«Аврора» даашташкыны,
Аза Ленин кыйгы сөзү
Чараш Нева алдар-адын
Чамбы-диипке мөңгежиткен.
Ломоносов, Гоголь болгаш
Улуг Пушкин чурттап
чораан,
Аккыр куунуң чалгыны дег,
Алдар-ады биске эргим —
Чурумалдыг Нева эрии
Сураглыглар хоорайы ол.
Куурумчу дайзыннарны
Куликово шөлүн орта
Дмитрий Донскойнуң
Дидим баскан алдарындан
Дон хемниң ады алгып.
Дораан тараан, төөгү билир.
Чоорту Доңдан Ермактың
Чоңга сураа тарай берген.
Разин болгаш Булавин-даа,
Ырда кирген Пугачёв-даа,
Эрес-дидим Платов-даа
Эргим Доннуң оолдары-дыр.
Чалгыгларга селемелер
Чайыр чуруп—кыланнажып,
Аъттар дуюу сидирежип,
Арыг агым хан, чин болуп,
Оожум Дон хайнып, дойлуп,
Ондап-остап, хөлзеп турда,
«Оожум Дон» деп чогаал
тыптып,
Оон адын алдаржыткан.
Өөрүшкү, кударалды
Өскерлиш чок үлешпишаан,
Мерген сөскүр Шолохов
Бектер эргиир алдар-атты
Долу суглуг, сайзыралдыг
Донунга чаалап берген.

Очулдурган
Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ОЛАР ЧУГААЛАПТАР БОЛГАН БОЛЗА...

ЫМЫРАА: Кижиде ханның бөлүү дөрт дээрзин эртем ылап-ла шын бадыткап турар-дыр.

ДЕДИР-ДАВАН: Мензэ амгы үениң техниказын бээр болзуңарза, хаайым-биле чер казып турбас-тыр мен ийин.

АРЫ: Кижилерни болгаш дириг амытаннарны бистиң аравыстан шакпастарывыс дек өлбес, үр чурттаар.

ФЛЮГЕР: Көөр силер шиве, мен дескиниип эгелээримге-ле хат хадый бээр.

ХОЙЛАР: Бөрүлер-ле тодуг чорза, биске экизи ол.

ЫТ: Кижиниң өңнүү бисти (ытты) кагар-согар болза, каржыланып, ызырбас болза хоржок.

Сонуургактарга

МАСТЕР МИЛОВТУҢ ЧОГААДЫЛГАЗЫ

Миловтарның бажыңының бир өрээлиниң ортузунда улуг эвес фонтан аттыгып чыдар. Ооң чогаатканы ол кондиционер дунааргай изиг үелерде агаарны сериндедиптер. Мастерниң бажыңын аңаа эвес, өрээлдерге аажок таарыштырган мебельдер каастаан. Миловтарның өг-бүлези компоттар аксы дуглаарда безин бодунуң чогааткан машиназын ажыглаар.

Өг-бүлениң ээзи — хамааты ужар чүүлдүң бортмеханиги Юрий Милов — шевер холдуг мастер. Өг-бүлезинде амыдыралдың элээн хөй чүүлдерин ол автоматчыткан болгаш механизастаан. А көдээде чурттап турар ада-иезинге Юрий мотоандазынны болгаш хензиг тракторну чогаадып кылып берген. Оларның дузазы-биле бажың чанының улуг эвес участогун болбадазырадыры чиик болгаш бөдүүн. Радикулиттен хоочурап чоруур адазынга оглу дыштанып чыдар херексел кылып берген, ону көдээ бажыңның суг-биле одалга системазынче улай кожуп ап болур. Шевер холдуг мастер кыжын дыштаныгга ажыглаар аэрошанакты болгаш мотонартаны кылган. Амгы үеде сугга эжиндирер моторлуг хаактарны төлевилеп кылып турар.

Липецк чурттуг авиатор Ю. Милов бодунуң уран-шевер чогаадылгазы-биле ажылдап турар черинге база сураглыг. Ол самолёттар ужудуп үнер шөлдүң харын аштаар чылыдылгалыг херекселди чогааткан. Милов-биле кады ужудуп турар корабльдерниң командирлери сагыш амыр. Ооң харылап турар моторларының ажылдаары шак-биле дөмей-ле. Озал-ондак болдурбайн ажылдааны дээш Юрий Миловту Хамааты ужар чүүл министерствозунуң Хүндүлел демдээ-биле шаңнаан.

Г. ВОЛОДИН.
Липецк.

КИЖИДЕН ДУЗА ДИЛЭЭН

Хабаровскиниң чурттакчызы П. Картавенко хоорай чоогунда суурларның бирээзинден ырак эвес черге автобустан дүшкеш чорупкан. Автобус доктаар черден үш чүс метр хире ырап чоруй ол бөрүлер көрүп каан.

Бөрүлер кыс изюбрну кедеп чорааның Картавенко эскерип каан. Изюбр сүрүүшкүнден чайлап шыдавазын билгеш, келчыткан кижиже чоокшулай маңнапкан. П. Картавенкодан ийи-ле базым черге ол доктаай берген. Бөрүлер база ырак эвеске тура дүшкен. Кезек үеде шупту-ла шимчеш диваэннер. Бөрүлер элээн магагзынган. Кижи-биле демисежириинден олар корткаш, адактың сөөлүнде хая көрүнгүлээш, туралыг-туражок ынай болганнар. А минута хире болганда изюбр айыылдан чайлааннынга оожурган, бөрүлерден өске талаже базыпкан. Бо дугайын Хабаровск крайның «Тихоокеанская звезда» солуну бижээн.

ДИИҢНЕР КАЖАН ДҮШТЭЭРИЛ?

Чамдык ажыл-ишчи кижилерни диин ышкаш олут орбас, шимченгир деп чон чугаалажыр болгай. Ынчалза-даа ол үлегер домак шынга дүүшпес деп, Омскиниң тураскаалдыг чериниң специалистери санап турар. Чүге дизе дииңнер — ындыг-ла ажылгыр эвес амытаннар болуп турар.

Камгалалдыг чериниң ажылдакчылары диинер тудуп алгаш, оларның моюннарынга хензиг бичии радиодамчыдыкчылар кедиргеш салыпканнар. Элээн болганда шинчилекчилер радиопеленгаторларның дузазы-биле диинерни аргадан дүргени-биле тыпкаш, хайгаарал чоруткан. Диинер хүнде чүгле чаңгыс чемненир, а арткан үени боттарының уязынга удуп эрттирер дээрзин хайгаарал көргүскен. Оларның чамдызы хүн үнүп келгенде эртенги чем чиир, а уйгужулары чүгле дүъште барып чемненир чүве-дир.

КАРА КЕШТИГ ИНДЕЙЖИЛЕР

Тропиктиг шыргай арыгларның ханызында чурттап-турар карлик индейжилер деп амга чедир-ле билдинмейн келген төрел бөлүк кижилер дугайында медээни Колумбияда парлаан.

Оларның төлээлекчилериниң дурт-сыны ортумаа-биле—бир метр. Американың өске индейжилеринден ол төрел бөлүктүң ылгалы — арын-шырайы моол хевирлиг. Кежиниң өңү африканчыларга дөмей. Бо бүгү байдалдар ол төрел бөлүктүң укталганының дугайында хөй янзы бодалдарны тывылдырып турар.

Оларның чаңчылдары солун: чижээ, боттарының баштыңнарын шилилвес, төрел бөлүктүң чыыжынга шиитпирлээр. Ол төрел бөлүк карликтер, аваангыр, моге-шыырак, шыдамыккай, шыргай арыглар иштинге кончуг эки чоруп билир, черлик араатаннар-биле демисежге эрес-дидим туржуп шыдаар. Оларның кол ажылы — аңнаашкын, ынчалза-даа чер ажылын база чорудуп турарлар деп, «Космос» деп болгар журнал дыңнаткан.

Доозулган

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш чемпион-биле ойнаар эргени чедип алырының чартык финалының он дөрткү салыныга Полугаевский уттурган. Маргылдааның ниити саны 7,5:6,5 боол. Корчнойнуң тиилелгези-биле доозулган.

Финалга ол Хюбнер биле Портиштиң аразында Италияның Абано Терме де эртип турар чартык финалдың база бир маргылдаазының тиилекчизи-биле ужуражыр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—**«Үе».** Информастыг программа. 10.30 — Эртенги сула шимчээшкин. 11.00 — **«Буратино делгелгези»** 11.30— **«Цыган»** деп хөй сериалыг уран-чечен телефильминиң дөрткү сериязы. 12.55 — **«Силерге, ада-иелер».** 13.25— Хоккейге Европа кубогу дээш маргылдаа. ЦСКА — **«Модо»** (Швеция). Австрияда дамчыдылга.

15.55— **«Спортлото»** тиражы. 16.10 — **«Сүмелер болгаш чурттаалга».** 16.40 — **«Эрмитаж».** Петровск үезиниң культуразы. Эрмитажтың директору Б. Б. Пиотровский чүве чугаалаар. 17.10—**Бөгүн делегейде** 17.25— **«Дириг амытаннар делегейинде».** Дамчыдылганы Н.Н. Дроздов чорудар. 18.25 — Румын чоннуң национал байырлалынга—фашистиг дарлалдан хосталганың хүнүнге Румын Социалистиг республиканың телепрограммазы. 19.25 — **«Ак теве оглу».** Мультфильм. 19.45 — Политиктиг тайылбырлакчы А. П. Бекетовтуң беседазы. 20.15 — **«Олимпиада-80. Хүн бурунде».** Июль 31-ниң кинодемдеглели. 20.35 — **«Кады ажылдажылга».** Тележурнал. Д. А. Голованов чорудар. 21.20 —**А. С. Гринниң төрүттүнгениинден бээр 100 чыл болур оюнга. «Күзелдерниң хааны».** Уран-чечен фильм. 22.30 — **«Үе».** Информастыг программа. 23.05 —Олимпий суурнуң культурлуг төвүнүң хаашкынынга тураскааткан концерт. РСФСР-ниң улустуң артизи Э. Пьеха, И. Кобзон, Якут АССР-ниң алдарлыг артистери Н. биле О. Кирюшкиннер, Г. Каменный, Т. Филимонова болгаш **«Лайне»** деп ыры-хөгжүм ансамбли аңаа киржир. 00.15 — 00.55 — **«Тоолчургу бо дельта».** Астраханьда аңмең тудар черниң ажылының дугайында документалдыг фильм. Төңгеде **медээлер.**

агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы 29—34 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 29—33 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Стеллага тураскааткан»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Холуң эккел, өннүк»** 9.00, **«Капитан Врунгельдиң чаа ужуралдары»** 10.25, 12.05, 13.45, 15.25, **«Харда леопард»** 17.05, 19.25, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Мөчээн альпинистиң чанында отель»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Ужудукчу Пиркстиң илереткени»** 14.20, 16.30, 18.30 шактарда.

Ажылче чалап тур

Республиканың күрүнениң күш-ажыл ажаалга кассаларының эргелели бухгалтерлер болгаш инспекторларны ажылга хүлээп алырын чарлап тур.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу 31, ийиги каът.

Тыва АССР-ниң Сан болгаш Социал хандырылга министерстволары СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер

Антон Шойгарович
МАНДАН-ХОРЛУУНУҢ

үр болгаш аар аарааның соонда мөчээнин дыңнатпышаан, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адрези:
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыт № 2069.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01733.